

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

DS

100 803

395392848

COBISS ©

~~119 02~~

~~102 10~~

~~63 10~~

~~5. 11. 12~~

2385

265

9

~~663~~

265

~~4v.~~

7-98

265

Odlomki

iz

narodnega gospodarstva.

Spisal

Anton Kupljen.

265

Čisti dohodek je namenjen družbi sv. Cirila in Metodija.

—•—
Cena 30 kr. —•—

~~2323~~
SIMON GREGORČIČEVA

JAVNA LJUDSKA KNJIŽNICA

V LJUBLJANI

V Ljubljani 1895.

Tisek R. Milič-eve tiskarne.

Nagibi:

Kar sánjala v trenutkih zlatih,
Sva sanj za narod naš kedaj,
Ti vse vresnici zdaj pri bratih,
Življenje zdaj uzorom daj.

V srca ljubljenih rojakov
Sej seme plemenitih rož,
Da bómo národ poštenjakov,
Da bómo národ vrlih mož.

S. Gregorčič.

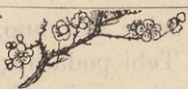
F2C 2848/1953

265

Družbi sv. Cirila in Metodija

posvečuje to skromno delce

osobitim spoštovanjem

pisatelj.

Posveta.

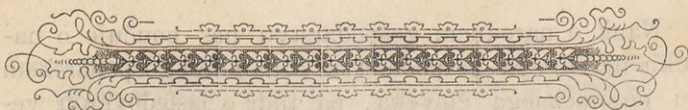
Častita družba, delce skromno,
Časteč Te, Tebi podarim;
Za Té ga spisal sem brezdvomno,
Željé Ti žive pošljem ž njim:

Razvijajoč se, rasi, cveti,
Prinašaj blagonosni plod;
Za domovino srca neti,
Prebujaj moj predragi rod.

Na resno delo njega zovi,
Da kvar popravi se zamud;
Vsemožni Bog pa blagoslovi
Napor Tvoj, brigo, skrb in trud.

Po delu je počitek sladek,
Počitek je človeku v slast;
Brez dela je povsod nazadek,
Brez dela je povsod propast.

B. Fl.

Uvod.

Doklèr se prsi dvigajo,
 Srcé še hrepeni,
 Doklèr željé se vžigajo,
 Pokoja, sreče ni.

S. Gregorčič.

Uvodu je navadno, da pisec zamisel, postanek in namero spisa čitateljem čim razločneje razloži. Mislim torej, da ne bo o tej priliki neumestno, če tudi jaz katero spregovorim z ozirom na to razglasilo.

Tem vrsticam sem dal ime: „Odlomki iz narodnega gospodarstva“, jim to ime postavil na čelo ter nje takó krstil. Kadar so nas utrudile v učilnicah teoretične znanosti, vračamo se pač kaj radi v priprosto, bujnokrasno naravo, v kateri je za našega duha in naše telo preobilnega opočitka in se pečamo veseli z onimi vedami, katere nas najbolj spoznavajo z narodnim gospodarstvom in s zakoni narave, zlasti ko je vsakemu človeku — bodisi mišljenja in prepričanja kateregakoli — bolj ali manj prirojena težnja, da si mimo pridobljenega teoretičnega znanja zboljša tudi svoje gospodarske razmere. To ni namreč samó človeška potreba, nego je dolžnost vsakega pojedinca, občine in države, ker imovitost je mati svobode, vir in temelj lepih znanosti in umetnostij, pa tudi neodvisnosti od drugih ljudij ter zajedno spodbada človeka k ponosu in slavi, dočim je v siromaštvu vse to narobe.

Nauk o narodnem gospodarstvu nas poučuje o napredku narodnega gospodarstva, o narodno-gospodarskem žitju posameznega človeka, pa tudi o izsledovanju vesoljnega človeštva, peča se posebej z gmotno koristjo narodov: izrecno preiskuje, na kateri način potrebi hrane, obleke, stanovanja i. t. d. zadaščajo pojedini narodi in kakó vpliva to ravnanje na celo narodovo življenje. Ta-le uk ne pregovarja nobenega človeka, da bi se izneveril svojim načelom, nego prepušča, da si more vsak sam storiti vodila za življenje iz tisoč in tisoč svojih izkušenj, natančnega in obširnega premišljevanja vseh okolščin ter mora mislec pripoznati, da ni smoter tega uka, da bi razlagal prirodne zakone, katerih človeku ni možno premagati, nego samó tiste, kateri so v življenju uporabni, meri zaradi tega le na to, da dejansko izurjene ljudi naobrazi in je torej nedopuščen ugovor, da se bajé narodovo gospodarstvo more naučiti samó le iz knjige ter da ni v življenju uporabna, pravi se praktična znanost.

Opustivši torej golo teorijo, oprl sem se na dejansko zaslombo ter se odločil dati natisniti in razglasiti te-le skromne odlomke o narodnem gospodarstvu kot neznaten plod razen službenih opravil mi ostalih prostih ur. Morda si pridobi to delce čitateljev iz vseh stanov: iz kmetskega, iz meščanskega ali srednjega ali pa tudi iz višjega ali učenega, zlasti pravoznanskega stanú, in kar ne bo morda enemu všeč ali razumno, to bo verjetno drugemu in tretjemu povoljno in prijetno. Nadejam se pa, da bodo odlični čitatelji ta čitanja kot rastlino iz domače ledine vzprejeli, uvažili, blagodušno presodili in po vrednosti ocenili.

V Ljubljani 1. rožnika 1895.

Anton Kupljen.

I.

Temeljni pojmi.

1.

Vsak človek v sebi občuti brezštevilno telesnih in dušnih potrebščin, katere skupno imenujemo potrebo. Mi razlikujemo naravske, dostojne in razkošne potrebe. Najvažnejša razlika med človekom in živalijo je ravno v tem, da ima človek dosti več in mnogo trajnejših potrebščin nego li živali: potrebo obleke, hrane, stanovanja, kurjave i. t. d. Med tem, ko ima žival samó naravske potrebščine in jih nikoli po kakovosti ne spremeni in po kolikosti ne pomnoži, možno je človeku svoje potrebe po množini, zlasti po kakošnosti brezmejno razširiti. Vsakega človeka, kateri se v čemkoli odlikuje, vabi k temu neka posebna potreba; ta potreba je vzrok in učinek sposobnosti: samó pesnik občuti potrebo, da pesnikuje; samó modrijana spodbada potreba, da modruje i. t. d. Saj je namreč vsa naša vzreja večinoma probuda in zadostitev naših potreb, katera odgoja v nas vzdrami še skrivne, nam nepoznane dušne in telesne potrebe, iz česar izvira, da nam marsikaj za prve mladosti še nepoznano in nadležno, nam je za odrasle dobe neogibno potrebno in prav priležno.

2.

Blago (imetje, imovina) imenujemo vse ono, s čimer nam je možno ugoditi našim praviim potrebam. V obče imata napredek in omika navadno vspeh, da množita blago, širita človeško potrebo in razumnost in na ta način pomnožita izobraženost.

3.

Gospodarstvo imenujemo vsako pravilno človeško dejanje, s katerim zadoščamo našim potrebam, kar je le z gospodarstvenim blagom doseči možno. Čim brezštevnejše so človeške potrebe, čim raznoličnejše so človeške sposobnosti, tem bolj se razumeva zamena sama ob sebi, ker gospodarstva so le v prvotnem človeškem stanju osamljena, zedinijo se pa s pomnožbo omike.

4.

Gospodarstveno vrednost blaga imenujemo znamenitost, katero ima isto za gospodarečega človeka. Gledé na podmet, h kateremu kani se rabiti blago, razlikujemo porabno, pridelavno in potrošno vrednost. Porabna vrednost je tem večja, čim več je potrebščin, čim silnejše, čim bolje, čim popolnejše, čim stanovitnejše in lože se potrebe z blagom umiré. Predmeti, kateri so na izobilje navzoči, imajo za sedanjost samó v premeni potrebe vrednost, presežek pa ima samó za bodočnost gospodarstven pomen. Vrednost zamene ali pomen blaga, da je namreč moči isto zameniti z drugim blagom, opira se na porabno vrednost, vender oboji vrednosti nista vzporedni. Vsako blago, katero hoče imeti vrednost zamene, mora imeti zraven porabne vrednosti še prenesljivo vrednost in to prenesljivost morajo poželeti tudi drugi ljudje, ona jim mora biti potrebna ter mora tudi biti gotovo, da na drug način si pridobite tega blaga ter z istim ugoditi našim potrebam ni možno. Abstraktna ali pojmovna vrednost je

z ozirom na predmet povprečna v zadoščanje mnogih oseb; konkretna ali stvarna je vrednost določenega blaga ali določene količine ene vrste blaga za določeno osebo, za gotov narod i. t. d. pod določenimi okoliščinami.

5.

Imovina je svota vsega gospodarstvenega blaga, katero lastovito poseduje posamezna ali vkupna (juristična) oseba, zató razlikujemo zasebno ali posamezno, skupno (zborna), občinsko, državno in narodno imovino. Za preceno imovine je važna le porabna vrednost, ne pa vrednost zamene, ker ta ima samó na toliko pomena, na kolikor si moremo s zameno za naše nepotrebno blago pridobiti si drugo nam potrebno blago.

6.

Bogastvo imenujemo posest velikega ali obsežnega, lahko tudi trajnega premoženja; večkrat pa oznamenimo tako premoženje samo ob sebi tudi bogastvo. Ono mora biti obsežno z ozirom na pametno potrebo posestnika in gledé na imovinske okolščine drugih, zlasti enako imovitih oseb. Tudi zahteva pojem bogastva ne samó, da zadošča, ampak, da tudi več gleštamo, nego drugi ljudje. Ko bi vsi ljudje premogli enako mnogo imovine, moral bi brez dvoma si vsak sam svoj dimnik pometati in si svoje obvalo sam čediti ter ne bi bilo možno govoriti o bogastvu.

Narodno bogastvo je možno ceniti samo po porabni vrednosti, v katero svrho so nam po priliki nastopna znamenja: veliki potrošek za zadoščanje plemenitih potreb; ugodno, človeku dostojno življenje, zlasti množine prostega ljudstva; gradba mnogo krasnih in drugih stavb; zvršba mnogih in znamenitih plačil i. t. d.

Ta načela so torej vtemeljena v naravskem svetovnem redu; zató so pa povsodi, tudi v nas Slovencih udomačena in sploh porabna, zaradi tega so tudi v vseh

poučnih spisih, nanašajočih se na ta-le razpravljeni predmet. Če se torej seznanimo s temi vodili, naučili se bomo splošnih zakonov, ki nas storijo zvedne o nauku, ki ga toli čislamo, pravi se, o narodnem gospodarstvu.

Izrek :

Res je začetek trud,
Tega ne strašite se,
Moč neizmerna je sklep.
Glejte, ta hrast košat
Hrastič očetu je bil,
Zakon nature je tak,
Da iz malega raste veliko.

I. Koseski.

II.

O gospodarstvu in njegovih vrstah.*)

Gospodarstvo imenujemo vsako pravilno človeško delovanje, s katerim zadoščamo svojim vnanjim (telesnim) potrebam: to je prisvojitev in obdelava vnanje prirode, borba za naš obstanek. Človek provzročuje gospodarstvo in narobe gospodarstvo provzročuje človeški obstanek. Gospodarstvo obsega raznovrstne delavnosti in te so lahko: pridobava kolikor moči največje vrednosti iz brezcenih rečij in sicer iznajdbe, izumki, umetniški in slovstveni proizvodi, prisvojitev raznovrstnih rečij; pomnožitev vrednosti: poljedelstvo, obrtnosti; vzdržanje in zavarovanje vrednosti: pravica in pravosodje, redarstvo, zavarovalnice, gospodarnost; gibanje vrednosti: trgovina, zamena; razdelitev vrednosti po človeški zaslugi; potrošek vrednosti, da se namreč kolikor moči troši malo, a vender kolikor je možno največ pridobiva in prigospodari.

Po tem, kedo gospodari, delimo gospodarstvo v posamežniško ali zasebno, v družbeno, v narodovo, v državno in v svetovno gospodarstvo.

*) „Slov. Pravnik“ ex 1890 str. 8, 9, 10, 41, 42 in 43.

Posamezniško gospodarstvo nastopi, ko človek postane sam svoj; ta samosvojnost pa se navadno polagoma razvija, in vsako novo gospodarstvo ima starejše za podlogo, dokler se samo dovolj ne okrepi in ne razvije. Nikjer, razen morda samo pri puščavnikih, ne nahajamo čistega posamezniškega gospodarstva; vsako drugo je pa navadno združeno z drugimi posamezniškimi gospodarstvi in mora takó pomagati drugim gospodarstvom. Korist je tem večja, če novi gospodar takó dobro umeje prevzeto gospodarstvo kakor njegov prednik; na ta način se vender okoristi, razvije se in okrepi po vsakem novem gospodarju.

Gospodarstvo družeb ima namen, da pojedine same po sebi preslabe gospodarske moči združuje in krepi. To gospodarstvo združuje kapital ali pa združuje delo.

Narodovo gospodarstvo je gospodarstvo vsega naroda; tukaj se torej združijo vsa posamezniška gospodarstva v narodu, ker vsak narod ima svoje posebne in splošne vezi, katere ga združujejo: vkupni jezik, vkupne navade in šege, vkupno stanovališče, vkupni zarod, vkupne pravice in vkupno zgodovino — in taka vkupna vez je tudi gospodarstvo, rekše vkupna gmotna ali telesna korist. Narodovo gospodarstvo rodi se sodobno z narodom. Tega gospodarstva niso pričeli ljudje, a ni ga tudi nadnaravno učil Bog, ampak je naraven proizvod človeške prirode in človeškega nagona, — porodi in razvija se, cvete, dozori in neha sodobno z narodom; organizem je in proizvaja, ako uspeva praviloma mnogotera sredstva, katera posamič in vsekupno podpirajo in pospešujejo celo gospodarstvo.

V narodnem gospodarstvu opažamo, da samopridnost sodeluje z duhom občnosti ali občne koristi in zloge. Če posamezen človek želi zadovoljiti samo svoje potrebe brez ozira na druge ljudi, to imenujemo samopridnost; če pa hoče zadoščati svojim potrebam, ozirajoč se tudi na potrebe in svrho drugih ljudij, imenujemo to duh občnosti, občne koristi ali zloge. Samopridnost

in občnost opazimo in vidimo povsod tam, kjer želi več ljudij svoje potrebe sodobno pomiriti. To sta svojstvi, kateri sta človeku prirojeni; samopridnost izvira iz nagona samohrane, ona je načelo in vodilo, duh občnosti pa je tudi potreben življenju; uže najsurevejši narodi so spoznali, da je potreben, da se namreč družijo z bližnjim človekom in združeno zadoščajo potrebam. Na to vodilo opira se rodbinsko, občinsko, narodovo in v obče človeško ter tudi cerkveno življenje; samo na ta način je možno bogoverje na zemlji. Kogar navdušuje duh občnosti, ta skrbi in dela za rodovino, občino, domovino in vesoljno človeštvo, in torej tako narodno gospodarstvo niso slučajno zložena posamezniška gospodarstva, ampak je vkupno občno delo: vsak narodov del skrbi sicer za-se, toda s tem tudi skrbi za vse ostale dele: trgovini je podloga obrtnost in narobe; trošilec potrebuje pridelovalca in narobe; znanostim treba misliteljev in narobe: saj ni moči misliti, da bi en človek sam uspeval, a da bi propadali vsi drugi!

Toda priroda človeku ni tako prijazna, da bi sama vse zanj storila, ampak mu je podelila zgolj, da on sam za-se vse lahko stori, odkazujoč mu zajedno pogoje, po katerih mora gospodariti. Dala mu je na izbor, kako hoče gospodariti in urediti si svoje gospodarstvo, katero je za početka naturalno, ker vsakdo tisto prideljuje, česar sam potrebuje; za tem postane denarno in naposled kreditno gospodarstvo.

Vsakemu človeku je, temu bolj onemu manj prirojena težnja, da si zboljša svoje gospodarske razmere, in ta nagon ga vodi od zibeli do groba. Ovirati je moči ta nagon, toda nikedar ga popolnoma zadušiti. V gospodarstvu je ta pojav, kakeršen je v življenju nagon samohrane: krepko načelo, da pridelujemo, vzdržujemo in prenavljamo. Zapreke ali ovire so v narodnem gospodarstvu dostikrat podobne bolezni. To bolezen lahko izurjeni narodno-gospodarski zdravniki zdravijo na tri načine: če

je zdravost preslaba, moramo jo ojačiti; če je presilna, moramo jo storiti zmerno; in če se pojavi na nepravem mestu, moramo jo zavriniti na prilično mesto.

Tudi država, če hoče biti, mora gospodariti, in to prizadevanje imenujemo državno gospodarstvo.

Svetovno gospodarstvo obsega gospodarstvo vesoljnega človeštva ne oziraje se na to, prospevajo li pojedini narodi ali pa propadajo. Tudi to vrsto gospodarstva uče in razpravljajo v nauku o narodnem gospodarstvu. Peča se z gmotno koristjo narodov: razločno preiskuje na kateri način zadoščajo potrebi hrane, obleke in stanovanja itd. pojedini narodi, in kako vpliva to zadoščanje na celo narodno življenje. Čim tesneje dotikajo se narodi, tem bolj in krepkejše priobčujo si svoje napredke; vsak narod proizvaja blago, katero najlože prideljuje in zamenjuje po svetovni trgovini s takim, katero rabi, a ne more ga sam proizvajati.

Mnogokrat sodeluje pri istem delu več narodov sodobno n. pr. pri svetovni izložbi, pri sueškem prekopu; semkaj spadajo tudi trgovinske in plovstvene pogodbe; železnica čez goro Gotthardtovo itd. Za svetovno (človeško) gospodarstvo je do sedaj samo moči pokazati znamenite priprave: občenostni duh in značaj znanosti; mednarodna razdelba dela; poprava cest, vozil; izseljevanje na tuje; večji mir in trpljivost med narodi itd. — V svetovno gospodarstvo smemo tudi šteti pravilno ravnanje z vesoljno narodo na suhem in na vodi, po gorostasnih gorah in na neizmernem morju, in ker vse to visoko presega človeške moči, zato smemo to vrsto gospodarstva imenovati „božje gospodarstvo“.

Rekli smo, da je narodno gospodarstvo organizem, da je organsko ali ustrojno delovanje pojedincev, ker vsak del svojo dano si nalogo izvršuje in ker potem vsi deli vkup podeljuje celemu gospodarstvu določeno obliko. Gospodareče osebe so tu v določenih odnošajih med seboj in z gospodarskim blagom, in to sodelovanje je prirodno

ali pa uravnano po človeški pameti, odnošaji pa so določeni s zakonom ali pa samo z običaji in s svobodnimi dogovori ali so s silo utrjeni. V narodnem gospodarstvu je moči misliti dve krajnosti: lahko je urejeno popolnoma svobodno, rekše, da vsakedo sme storiti z gospodarskimi pridelki, kar mu je drago — ali je pa zelo omejeno gospodarstvo, če namreč gospodareča oseba sme le v točno označenih mejah točno označeno delati in uživati. Vender sta ti krajnosti enako daleč od tistega gospodarjenja, katero se od pamtiveka do danes opaža med ljudstvom. Predno se gospodarstvo začne organizovati ali urejati, vpliva nanj surova sila; sčasoma se je stoprav razvilo do današnje stopinje, za te dolge dobe so pa pri tem razvoju nekateri narodi napredovali, nekateri pa zaostajali. V narodih so nastopile raznovrstne gospodarske razmere, in razvijajoče se narodno gospodarstvo oddaljuje se od prirodnega temelja bolj in bolj, postaje narejeno in samodelsko: deljenje in razporedba truda, kopičenje kapitala v rokah pojedincev, vsakovrstne tehnične poprave, občila, mašinstvo itd. To vse dela in meri na to, da se gospodarstvo oddaljuje od svoje prvotne prirodne podstave — kako daleč, tega seveda ni moči povedati.

Kakor torej ne moremo določiti meje, kako visoko se povzdigne narodno gospodarstvo, tako nam ni znano kako nizko utegne pasti. Problem padanja razlaga se od tod, ker imovina posedovana in povžita slabí ljudi in jih stori mlahave; samo odličnjaki morejo se upreti mlitavosti. Navadno se narodi po tistem potu nazaj pomikajo in padajo, po katerem so poprej napredovali in dosegli vrhunec slave, ker noben človeški pot ne drži v neskončnost. Sicer se pa lahko naravnost trdi, da narod, kateri je nabožen in nrvstven, ima zaradi tega največje dobrote obstanka in dokler si jih ohrani, ne pade nikedar v brezno, ne neha bivati. Previdnost božja je namreč podelila vsakemu narodu, česar drugemu manjka in to imenujemo narodni značaj, narodno mišljenje in obliko — to je prav tisto, kar ga vzdržuje ter razlikuje od drugih narodov.

Gotovo so vsi narodno-gospodarski zakoni in naprave za narod, nikako pa narobe. Če se premenjajo, to ni kvarno, nego je dobrodelno. Narodno-gospodarski vzori ne preté torej brezpogojno drug drugemu, ampak vsak vzor je prikladen za svojo dobo in svoj narod — tako nimamo za vse narode in vse dobe splošno veljavnega gospodarskega vzora, kakor tudi nimamo za obleko vseh posameznikov obče priležne mere. Brezdvomno pa dosegne narodno gospodarstvo svojo najsijajnišo dobo, kedar lahko zadovoljuje največjo množino ljudstva ter njegove resnične potrebe sodobno in popolnoma; narod je tem krepkejši, čim več je imovitega, omikanega, zadovoljnega in srečnega ljudstva.

Čitajoč ta in slična narodno-gospodarska glavna vodila, domisli se človek nehoté, da morda hoče previdnost rabiti ta pravila in nam ž njimi razlagati svoje divne narodno-gospodarske zakone in naprave v jasni besedi. V tej stroki moramo napredovati tudi mi Slovenci, da tako stvar dobro umejoč dospemo do imovitosti in samostojnosti, ker znanosti in lepe umetnosti so proizvodi vzvišene težnje, umstvene sposobnosti in delavnosti zrelega, politiško samostojnega in imovitega naroda. (J. Šuman „Die Slovenen“ 1881 str. 173.) Trdno smo pa uverjeni, da na tem važnem, prekrasnem in za naš narod še kaj malo obdelanem polju bo tudi duhovita slovenska mladina zastavljala čim delj več svojih močij in zakaj tudi ne bi, ko vender v obče znamo, kako mnogo naših možakov je za omenjeno izvedenje dokaj sposobnih ter baš radi tega jih vabi naš pesnik na delo veleč:

„Vse doseže, kar mu drago,
Bodi slava, bodi blago,
Vse Sloven doseže moj.
Svet posluša modrovine,
Se začudi koncu tmine, —
Kdo je mar?
Taka glava korenine,
Je slovenski oratar.“

I. Koseski.

III.

Gizda in varčnost.*)

Narodno-gospodarska znanost izhaja od človeškega bitja in teži za njim. Ker je pa to bitje telesno prikleneno na zemljo, mora v telesu bivajoč duh kot gibljiva živa moč misliti na sredstva in pota, s katerimi in po katerih si polepša ta prsteni oklep, njega dostojno vzdržuje, tvorno hrani in takisto skrbi, da se na tem „svetišču“ nič ne pripeti, nad čimer bi se tudi Stvarnik izpodtikati mogel. Prva skrb nam mora torej biti, da vzvišeno in častitljivo vzdržujemo svoje telo, saj je povsem vredno našega varstva, zlasti če vrh tega še pomislimo, da v njem prebiva celó nesmrtna duša, kateri je telo sredstvo za njena pozemeljska delovanja neobhodno potrebno in je tudi, kakor v obče vsaka tvarina, telo le z ozirom na dušno življenje neke vrednosti.

Vsak občuten nedostatek naših okolščin imenujemo potrebo, katera je vzrok in zvrha sleharnemu gospodarstvu, katero navdušuje vsak gospodarstveni izdelek in je zato njegov duh in njegov namen: rumena pšenica, rdeča jabelka, sladko grozdje, krasna obleka — vse se veseli

*) „Slov. Narod“ ex 1892 štev. 155 in 156 podlst.

človeka kot popolnega stvarstva ter mu želi biti v hrano in nakras telesni. Človek ima namreč človeške, narodne, posebne ali celó osobne, trajne ali začasne, redne ali izredne, državne, občinske, društvene itd. to je v obče naravne, dostojne in potratne potrebe.

Gizda, razkoš (luxuries), je vsaka zadostitev naših potreb, katera ni nujna, pametna, resnična in koristna, in dasi je pomen razkoši zelo relativen, vender vsak človek in vsak vek imenuje ono ravnanje s svojo imovino razkoš, katero je brez koristi, brez povračila, prazno in več ali manj brez neogibne potrebe. Imamo namreč v življenju resnice in pravice, katere ostanejo neovržne in vedno nove, ker smrt do njih prav tako nima nikake moči, kakor v obče nima do dušnega sveta nikake oblasti: dasi oseba umrje, vender pravica in resnica preostaneta in osebo preživita, sta torej trajni in bistveni, a oseba je minljiva in slučajna. V starih Atenah n. pr. trošilo se je na vsakoletne svečanosti več, nego na vse brodogje; narod je več porabil na žaloigre, nego na celo perzijsko vojsko — kaj enakega je v novodobnih državah, žalibog, zopet prav narobe in je ena skrajnost prav tako škodljiva, kakor je druga nevarna, ker je razkošna, narodu pogubna in nespametna ter je tudi tukaj, kakor drugodi največkrat umestna prislovica: „Srednja pot, zlata pot.“

Kar se pa tiče sosebnosti slovanskih narodov, opazila se je pri njih bolj redko, nego morda na drugih mestih nespametna gizda, ker naši blagosrčni pradedje so večinoma oprezno, miroljubno in uspešno gospodarili, obdelavali svoja polja veselega srca, dobre volje in marljivo, živeli gostoljubno, a vender zmerno, oblačili se spodobno ter se tudi v drugih rečeh ogibali nepotrebne potroške; k tej čednosti so jih tudi silile seveda nekoliko dokaj njim nemile društvene in države okolnosti. Tam pa kjerkoli se pojavi razsipnost v jedi, pijači, obleki, potrebno je v blagor naroda, da se odpravi ta razvada ter se go-

spodarstveni pridelki v plemenite, trajne in dobrodelne namene in naprave uporabijo.

Sicer pa opažamo v vseh nam znanih narodih, da ne korakajo po isti poti neprenehoma navzgor, ne ozirajoč se na to, je-li tir prav ali kriv, ker zdrava človeška pamet ima to dobro svojstvo, da se vender oglasi, če je tudi nisi za pravega časa poslušal. Po njej minejo torej tudi neznosno-gizdavi časi ter se umaknejo zopet čednostim in npravstvenim dobam, ker „nobena človeška pot ne drži v neskončnost“ in „naša pota dostikrat niso v naši oblasti“. —

Vsaka gizda ima lahko dvojno zvrho: ali je za vnanje lepotičje ali nakras ali pa zadošča resnični potrebi. Samo brezpogojna korist in samopašnost moreta zavreči vsako gizdo, a to ni opravičeno, ker gizda vender vedno spodbada človeka na delo, pozornejše pridelavanje gospodarstvenih izdelkov provzroča nove iznajdbe in nove misli, navdušuje in polepšuje življenje, in če ima tudi slabo stran, tako deli usodo vseh drugih gospodarstvenih pojavov, kateri tudi imajo svoje dobro in svoje slabo svojstvo. Slabo more gizda delovati samo tedaj, če v človeku duši vsako samostojno voljo, zatajevanje samega sebe in potrpežljivost v nezgodi, in če ga vodi v mehužno veselje in razkoš, v obče ako brez povračila zmanjšuje imovino, ako znižuje brez zvrhe prosti dohodek in pričuvek. Vsega tega pa o vsaki gizdi ni moči reči. Svojstva gizde so: lepota, boja, vonjava, ukus in snaga; to pa ni stanovitno, ampak je podvrženo naši zelo premenljivi volji in premenam časa; lastno je to zlasti zlatim časom plemstva, katero zavzema vsekako opravičeno mesto v človeški družbi, soseбно, ako sè svojim načinom življenje manjša in blaži nestrpno razliko mej ogromnim bogastvom in neznosnim siromaštvom.

Razlikujemo tri dobe ali vrste gizde: začetkom je gizda surova ter deluje bolj s kolikostjo, nego s kako-vostjo (ličnostjo) proizvodov, bolj z dragocenostjo, nego

z resnično lagotnostjo. Nič ni bolj pogrešno, nego prisvajati nizki omiki večjo zmernost, ker ta je le bolj posledica nevednosti, nego li samožrtve; pastirski narodi n. pr., ako povžijó kupico boljšega vina, opijó se navadno hitro in pogubno. — V drugi dobi se s pospežno omiko narodovo širijo tudi opravičen in razumen lišp, gizda in resnična lagotnost brez preogromnih troškov in težav ter tako širijo lepe umetnosti in koristne znanosti itd. v obče in vsestranski. Vse te naprave in premene so najprej in najbolj razvidne v mestih in cerkvah, zlasti ker so države v obče zajemale in posnemale vsak napredek iz cerkvenega, deželsko življenje pa iz mestnega: iz mest širijo se dobre in slabe vede, šege, navade in tudi razvade na deželo; gospodarnost je dostikrat povratek k nramnosti; snaga s svojimi duševno in telesno blagodejnimi posledicami je le pri imovitih in omikanih narodih narodna, pravi se, povsem domača. Kako nekateri, zlasti severni narodi n. pr. Tungusi, Korüki itd. nesnažno, napačno in nečloveško živé, ne spodobi se čestitim čitateljem pripovedati na tem mestu. Že nekoliko snažnejši so pa narodi v južnih toplih krajih. Kako se snaga v obče polagoma širi, razvidno je iz različnih naprav, katere snago zelo pospešujejo, pa vendar jih pri mnogih hišah žalibog še manjka. Snaga pri hiši je prva potreba za zdravje in obstanek človeški, sicer se bolezni in še celó kužne bolezni širijo in moré ljudi neusmiljeno, povrh tega pa nje še tlačijo druge nadloge, da bi skoraj res mnogokrat bolje bilo, da ni ne bi bil ustvarjen. — Tretjič in slednjič pa se gizda zopet preobrne lahko v dragocenost in prazno vnanje lepotičje in more odkriti najjasnejše svojo dobro in slabo stran: na mesto lepote stopi zbadljivost, premetenost, lagotnost pa pride v mehkužnost. Za te dobe ima razkoš nespameten in nenraven značaj: na malenkostno uživanje troši se neizmerno mnogo, nenravnost obvelja mesto lepote in pametnega življenja n. pr. v starem Rimu so se za dobe cesarjev pri kosilu edenajskrat pre-

oblačili, dasi je bilo nelagodno; biser so v vinu raztapljali, ne da bi boljše, nego da je dražje bilo; cesar Kaligula je iz same preširnosti dal navažati in odvažati visoke gore; ribe so imoviti Rimljani samo one povžili, katere so še na mizi umirajoče na pohlepno slast in škodoželjo trdosrčnih in prevzetnih gostov spremenjale svojo bojo itd.

Države starega in novega veka izdajale so prepovedi zoper razkoš na obleki, hrani in pri pogrebih, ker višji stanovi niso radi gledali, če so jim bili nižji v lišpu enaki; no te zabrane niso se dale izvesti, ali so pa ostale brezuspešne: krepak narod v drugi dobi namreč ne rabi enakih vodil, v prvi in v tretji dobi pa brez dobrih izgledov ostanejo brezuspešna, ker niso izvedna. Ko so pa vlade opazile brezuspešnost svojih naredeb, spremenile so prepovedi v nagizdni davek in tako moralno v fiskalno zvrho preobrnile in žalibog, čim manj so moralni, tembolj so pa fiskalni namen dosegle.

Vse, kar smo tukaj povedali, hočemo tudi nam Slovencem v prid obračati ter ponoviti in reči, da sta pametna gizda in dušno in telesno dobrodelna snaga brez dvoma potrebni kot domneva in posledica gospodarnosti, ker samo v čilem telesu premaguje blaga živodušnost. Pa saj tudi v gospodarskem oziru je izgled vseh izgledov še celo Gospod sam v svojih čudesih, ki pa tudi ni prepovedal plemenite gizde, nego jo še celo priporočal. —

Gospodarnost, varčnost (parsimonia) je „hči razumnosti, sestra zmernosti in mati svobode“, ona je v potrošku uporabljena pamet in plemenita dejanska čednost, ter je baš tako oddaljena od skoposti, kakor je sovražna razsipnosti. Dasi tudi je skopost grda napaka, vender je z gospodarnostjo bolj skladna nego razsipnost, ker ta razdeva imovino nekoristno, dočim se pričujevek skopuha še vender lahko uporablja plodonosno, če tudi stoprav po njegovi smrti. Kakor je torej skopost grozna, baš tako je razsipnost zapeljiva človeška navada. V sredi teh pre-

greškov, rekli bi „po zlati poti“, premiče se čednostno življenje varčnega človeka, kateri spodobno ustreza samo pravim in resničnim potrebam, zapravljivosti pa se ogiblje ter ščedi in shranja preostanek za plemenite, izdatno in stalno dobrodelne bodoče slučaje, uporablja vsako zlatonosno uro in lepo priliko za pridelavanje gospodarstvenih izdelkov, ravna gospodarno-pametno, prevdarno in modro, slušaje pomeniti glas:

„Ura zamujena,
Ne povrne se nobena.“

Na tak način deluje varčen človek za samostojnost, neodvisnost in s tem za popolnost in značajnost človeškega bitja, ker marljivost in imovitost sta vir svobode in blagih duševnih darov; lenoba in potrata ste pa materi vseh hudobij.

Gospodarski napredek zajamčuje se s skladnim razvojem vsake vrste prigospodarstva in z množenjem sredstev za življenje. Omika, zlasti pa čisto družinsko življenje mora ravnati množenje ljudstva. Človek mora biti ustanovitelj ne samo svoje sreče, nego tudi pospešitelj sreče in blagodati svojih otrok. Uverjenemu o veliki odgovornosti za svoj zarod, mora mu biti družinsko življenje vzor čistosti, zmernosti in treznosti. Po tem vodilu je potrebno, da deluje vsak pojediniec, vsako društvo in država. „Človek mora biti gospodar svojih nagonov in teženj, mora samega sebe spopolnjevati, živeti varčno, pošteno in z varčnostjo množiti svojo imovino“. (Lorković)

Izgleden popis gospodarnosti čitati je v spisu duhovitega Američana Benjamina Franklina.*) Res škoda, da tako izborni mož umrje, — večno naj bi živel in ljudstvu neprestano zlate knjige pisal!

*) Benjamin Franklin, slavní severoameričanski državnik, bil je rojen 7. januarija 1706, umrl 17. aprila 1790. Izvrsten pisatelj. Iznašel je strelvod, a strelvod je iznašel že prej (1754) Slovan, namreč župnik Prokop Diviš.

Kolikor manj po številu od drugih narodov je nas Slovencev, toliko bolj moramo živeti varčno, ščediti in shranjati imetje, da bomo gleštali sredstva za plemenite namene in koristne naprave, katerih nam je mnogo potrebno za naš obstanek in vspešni napredek in baš za to izgledno čednost nas navduša umevno tudi pesnik, ko pravi:

„Za uk si prebrisane glave,
Pa čedne in trdne postave,
Išče te sreča
Um ti je dan,
Našel jo boš ak'
Něsi zaspan.

V. Vodnik.

IV.

O važnosti, delbi in združbi dela z ozirom na narodno (občno) gospodarstvo.

Sposobnost človeška za gospodarstvena opravila je v ozki zvezi z lično podobo in plemenitimi svojstvi naše roke. Roka in razum („glava“) sta poglavitni sestavini človeškega bitja ter je vsako gospodarjenje tem zdatnejše, čim bolj prekaša razum tvarino. Delo imenujemo vsak napor, s katerim zadoščamo svojim potrebam ter se razlikuje od drugih lotitev v tem, da se nobeno delo ne izvrši samo zaradi sebe, kakor n. pr. igrača, dobrovoljstvo itd. ter da je vsako delo naporno početje nasproti lahkomiselni razkoši. Po uspehu je delo zelo različno in se vrsti po svojem razlogu, po delavni sili, po različnem veselju do dela, po razni spretnosti, po različnem razvrščenju, razporedbi, združbi (zedinjenju) in pripomočkah k delu. Brez dvoma je delo najpripravnejše, ako se sodobno družijo vsi rečeni razlogi dela v enem samem proizvodu.

Razlog ali vzrok vsakemu delu je najpoprej zadoštev svojim potrebam. Ta razlog more biti nagib ali

povod pridelavanju gospodarstvenih izdelkov brez razlike, ali se bo poplačal ta proizvod ali ne in brez ozira na to, bo li ga rabil proizveditelj sam ali kedo drugi n. pr. umetniško, učenjaško itd. delo. Neposredna zadostitev našim potrebam je vzrok delu pri vseh lotitvah, s katerimi pridelamo proizvode, iste sami potrošimo in ničesa ne prodamo n. pr. kmetijska, poljedelska opravila. Posredno zadoščanje našim potrebam je pa razlog takemu delu, katero se stori za plačo ali mezdo, ali pa katerega proizvodi prodajajo se za denar in je ta vzrok delu v obče v omikanih narodih in naprednih deželah najbolj navaden.

Tudi se stori delo ali iz golega požrtvovanja ali pa iz dolžnosti, malokedaj pa iz sile in so v slednjem slučaju pridelki pač le slabi n. pr. proizvodi sužnjev. Neomikani in zlasti revni narodi zaničujejo gospodarsko delo kot, — rekli bi — tlačansko opravilo. Toda temu ni tako. Gospodarsko delo nima namreč samo telesnega pomena, nego ima tudi duševni in npravstveni pomen: ono ni samo neposredno sredstvo, s katerim zadoščamo svojim potrebam, nego je tudi najvažnejši pripomoček, da spoznamo bitnost narave in človeka, da ukrepimo našo voljo in razvijemo naš značaj; delo pa tudi ni prokletstvo, nego narodov blagoslov, še nam „Sveta knjiga“, ki sicer izloča delo iz raja, celo Stvarnika s plemenitimi človeškimi svojstvi o priliki stvarjenja sveta v šestih dneh podobno predočuje kot prvega delavca. Krasno in živo budi na delo naš slavni pesnik, pojoč tako-le:

„Ni praznik, predragi mi, naše življenje,
Življenje naj bode ti delaven dan.

— — — — —
Na delo tedaj, ko resnobni so dnovi,
A delo in trud ti nebó blagoslovi!“

S. Gregorčič.

Vspeh dela je odvisen od delavne sile, katera se ravna po spolu, starosti, zdravju, tudi po plemenu in

podnebjju, v katerem človek živi in katere razlike so tudi odvisne od načina življenja n. pr. Anglež in Slovan sta pri delu krepka, Francoz je okusen itd. Vspeh dela je tudi odvisen od različnosti veselja do dela, ki je kakor tudi marnost in lenoba celih narodov in posameznih ljudi po čudi, značaju in v izreji različno. Veselje do dela je pa posebno tudi odvisno od pogoja, v kateri meri ali razmerju in s kako gotovostjo bi delavec užival svoj pričuvek; zato delajo navadno sužnji in nevoljniki z najmanjšim veseljem, nadničar z manjšim nagnenjem, nego delavec, kateremu se plača od kosa. Da je pa delavcu sad svoje marnosti možno uživati mirno in prijetno, treba da je pravno stanje varno, ker v samosilnih in brezvladnih državah, ako jih v obče smemo kot take jemati v obzir, obupa še celo najmarnejši človek zaradi negotovosti občnega reda in nevarne bodočnosti.

Stan delavcev mora se čislati, sicer vračajo zaničevanje s slabim delom in narobe. „Stanoviten in vesten delavec je dragocen ud društva; on vé koliko velja, toda se vender ne prevzame, uvažuje kaj premore sam in pripozna česar ni zmožen, toda ne pada pred nikom na kolena. (Lorković). Stanje delavcev bistveno in trajno izboljšati je le možno, ako se isti bolj počasno množé nego kapital, ki je za naplačo njihove mezde potreben.

Kapital rase redno in gotovo s prihranitvijo in je navadno le srednji stan resnično ščedljiv, med tem, ko delavci trošijo največkrat nepotrebno za pijačo, duhan itd., katere potrošnjeje rodovina t. j. žena in otroci malokedaj, rekli bi skoro nikedar deležni niso ter bi zaradi tega z državno pomočjo prisiljena mezda vedno ščedljivim ljudem odjemala, a potrošnim pa pridevala, kar bi enačilo divjim ljudem, kateri posekajo sadno drevo, samo da je jim laготneje in bolj priročno z njega trgati plod in ga použiti. B. Franklin kliče delavcem: „Kedor reče, da vam je možno opomoči si na drugi način, nego z marljivostjo in s ščedlivostjo mu ne verjamite, ker je lažnik

in vas hoče zastrupiti," in še več: „Oni, ki pravijo, da morejo olajšati delavcem življenje in jih oprostiti od velikih težav ter slikajo ubogemu ljudstvu življenje brez težav, polno pa miru in uživanja, taki stoprav slepijo ljudi, in to slepilo bo imelo še hujše nasledke, kakor uže sedaj trpinčijo človeško družbo.“ (Okrožnico Leva XIII.) „Velika marljivost, pametno življenje, varčnost in modro gospodarstvo nas bode rešilo.“ (Davorin Trstenjak.)

In res! samó take poprave morejo stalno zboljšati usodo in razmere delavcev, ki so celemu národu koristne: povečana plodovitost narodnega gospodarstva, pomnoženje kapitala, višja omika, vzvišana delavna sposobnost in blažja značajnost delavskega stanu, zlasti pa previdnost in primerno brzdanje roditve, brez katere kreposti se najugodnejši odnošaji skoro zopet obrezuspešijo. Vsak človek, bodisi da živi dolgo ali ne dolgo, rabi namreč za dosego svojega bodočega poklica dostikrat in še celó veliko zalogo na kapitalu, ne oziraje se na osobni trud, kar mora v dorasli dobi sè svojo delavnostjo zopet človeški družbi povrniti in če je umrl pred svojo zrelostjo, bil je ta potrošek, žal, brezvspešen in neploden, — kolika izguba za narodno gospodarstvo! Zató je za človeštvo ugoden znak ter je tudi narodni ponos, lišp in gospodarstvena korist, ako je v omikanih narodih največ čilih, neodvisnih, pridnih, proizvodnih, v najlepši dobi življenja bivajočih in za vsako državljansko pravico in dolžnost sposobnih doraslih ljudij nasproti otrokom, ki so slabi, odvisni, še neplodoviti in ne zmožni, da povrnejo človeški družbi za nje storjeni trud, ki ga je ž njimi imela in plačane potroške. — „Ni ga dragocenejšega gradiva nego je človek zdrav, krepak na telesu in duhu; samo je treba prav upotrebiti to izvrstno glavnico.“ (Dr. Janko Pajk.)

„Največja sreča in tolažba na tem svetu nam bodi dobri, zdravi in pošteni otroci.“ (Davorin Trstenjak.)

Častitljivost dela je naglašala krščanska vera uže od svojega početka, zato omikani narodi in tudi pojedini

omikanci vrednost časa najbolj cenijo: „Čas je zlato.“ „Vsako zdravo pravo doseže se z delom; ni užitka, ki ga ne bi moglo delo pripraviti. Delu mora se ljudstvo zahvaliti ne samo, da se je otreslo grozne divjosti nego tudi, da se je primaknilo napredku in priljudnosti.“ (Pavlinović.)

Železnice so v tem oziru pač prave narodne ure, na katerih je videti veselje za delo in narodna marnost. Težko in nevarno delo zahteva vse človeške moči, zato se ne izvršuje tako dobrovoljno, kakor zanimljivo ali sama igrača ali pa lotitev, o kateri se gotovo naprej ve, da mora biti uspešna. Važna stran dela je tudi premena pri delu, ker enoternost utrudi tudi pri delu. Sicer je pa vsaka iz delbe dela izvirajoča izvrščina neizogibno združena s primerno enoternostjo. Kakor za pojedino osebo, isto tako more enoternost mejnarodnega deljenja dela povzročati veliko nevarnost za narodno samostojnost.

Spretnost v delu je odvisna od naravske darovitosti, teoretičnega izučanja in pa praktične vaje. Vaja in šola ne moreta nobenkrat nadomestiti prednosti naravne darovitosti. Šola stori v življenju še marsikateri pogrešek, sama vaja pa prouzroči navadno le enostransko spretnost. Glavni činitelji premišljene naobrazbe v narodovem delu so roditelji, za njimi ljudska narodna šola in naposled vaja v onem delu, s katerim si kani delavec pridobivati prevžitek.

Spretnost v delu je razvidna:

1. Iz hitrosti pri delu: največkrat znak spretnosti;
2. iz točne izvršbe in ličnosti dela;
3. iz raznoternosti storitve;
4. iz lepote in oblike proizvodov;
5. iz množine sredstev t. j., da se čim manj porabi gradiva, toda tem več proizvaja novih izdelkov, kar je odločilno posebno za prvotno pridelavanje;
6. iz mejsobnega pomaganja pri delu;

7. iz porabe tvarine;
8. iz porabe orodja: spreten delavec porabi namreč malo izdelovalnih sredstev, kar je tem važnejše, čim so ista dražja;
9. po izdelavanju pridelovalnih sredstev;
10. iz hitrega spoznavanja vrste, sestavin, načina (poti) novih stvoritev;
11. po razporedbi dela in tudi
12. iz pojtnosti (zastopnosti) in ravnanja proti iznenadnim in hipnim slučajem. —

Takó odločuje torej pri različnem delu dostikrat posebno mehanična ali matematična sreča, pomnjevost, zavedenost, primerjanje mnogih slučajev, umetniška darovitost, točnost i. t. d., kar se vse zahteva od spretnega delavca.

Posebno je pa vseh dela odvisen tudi od razvrščenja ali razporedbe njegove, ker delo se razdeli, da jačji učinek pridobi in kakor je isto uže razdeljeno v veliki meri, takó se zopet razdeli vsaka vrsta dela v podvrste n. pr. vsaka trgovina in delo vsake družine v podrazdelbe: čim večje je drevo, tem bolj se deli v vrhe in veje, čim popolneje je katera žival, tem več ima za vsako opravilo tudi posebnih strojev — baš tako je z delbo dela: Robinzon je mogel sam zadoščati vsem svojim potrebam, med tem ko so sedaj naša domača opravila uže, rekli bi celotna rokodelstva. Na delbo dela opira se tudi razlika stanov, zajedno pa tudi vsa človeška omika. Delo je možno deliti, ker je ono zložek več opravil, in je duševno v njem, ako pretežuje hitra pamet; telesno pa, če telesne delavne moči v proizvodu pretežujejo ter je ono vedno zdatnejše, čim bolj prekaša um tvarino.

Gospodarstveni vspehi delbe dela so:

a) Delavec se hitreje privadi dela, isto je lahtnejše in cenejše ter se tudi nenavadno poveča spretnost delavca: še celó marsikatero telesno sposobnost se z delbo

in s ponavljanjem dela izredno povračajo, in je le na ta način ljudem bistrih glav možno, da se otresó prostega in navadnega dela in dospó do največje popolnosti: brez delbe dela bi bili vsi ljudje enako surovi, zajedno pa tudi vsi enako revni!

b) Čas se prihrani, ki bi se pri menjanju z delom potratil n. pr. pri prirodnih plodinah. „Najkrajšo pot do zvrhe najdemo najlože in nameravano svrho dosežemo najhitreje, ako je pot v obče blizu, da jo imamo vedno pred očmi.“ (J. B. Say.)

c) Vsaka spretna sila odredi se na pravo mesto, kjer more uprav najvspešnejše delovati;

d) Možno je zelo razdeljeno delo izročiti strojem in na ta način plemenitost človeške osebnosti osvoboditi pogubnega, nedostojnega in vedno enoternega dela: kaka je duša in pamet n. pr. delavca, ki ves čas svoje delavne sposobnosti samo raztopnino srebra opaža? Dogodilo se je namreč, da ključar, ki je polnih petnajst let pilil samo železo, naposled ni vedel narediti ključa i t. d.

e) Možno je z enakimi silami za dosti večjo množico delo opravljati, n. pr. tiskovine. Čim večje je razdeljeno delo, tem večji potrebujemo kapital n. pr. če bi vsi delavci morali rabiti isto orodje, bilo bi jih do tri četrtine vedno brez dela, ker bi moral čakati drug drugega na orodje, in baš zato se mora pri deljenju dela spraviti množina raznovrstnega orodja.

Glavni gospodarstveni pogoj delbi dela je zopetno združenje (zedinjenje) deljenega dela, katera združitev vrši se sodobno z delbo. Načelo zopetnega zedinjenja deljenega dela je sorazmernost razdeljenega dela. V narodnem gospodarstvu mora en del ljudstva pridelavati živež, da je možno živeti drugim stanovom; v svetovnem gospodarstvu so samó tedaj obrtne države, če druge sirovine pridelujejo. Deljenje dela ne poveča v obče samó človeške sposobnosti, marveč mika tudi na pridelbo gospodarstvenih izdelkov, ker stoprav tedaj vé vsak gotovo,

da more svoje pridelke zameniti z drugimi in spraviti si potrebnih pridelkov, katerih ali ne vé ali mu ni možno jih pridelavati.

Delba dela je pa odvisna posebno od velikosti trgovine, ker sta delba dela in mejsebojna izmena preobilice pridelkov sovisni. Pravi čudež delbe dela in strojstva (mašinstva) nahajamo le pri najcenejših in najnavadnejših pridelkih. Komur se torej hoče povečati delo med ljudstvom, ta mora najprej razširiti trgovino, kar se more najzdatnejše doseči z napravo potov, cest (železnic), plovstva itd. Vsak napredek je v ozki zvezi z napravo potov na suhem in na vodi. (Sredozemno morje sedež stare omike!)

Ne smemo pa tudi zamolčati slabe strani velikih cest: vojske, kužne bolezni in razne vrste pregreh plazijo in priplazijo po njih. Ker pa nobeno človeško početje ni uže samó ob sebi brez nedostatkov in hib, ne smemo zato brezpogojno zavreči tudi naprav cest in potov, saj so oni za narodno gospodarstvo dosti večje vrednosti, nego nepristopni kraji brez cest in potov.

Na vsak način mora delba dela vztrezati združenju (zedinjenju): deliti se mora, ako drugo delo pospešuje drugo n. pr. zidar, tesar itd. bi morala umirati gladú, ako se ne bi mogla zanesti na pridelovalca žita („kruha“); trgovec ne da se pomisliti brez raznih predelovalcev imetka, med katerimi on posreduje itd. Na to nanaša se tudi načelo neprestanosti in nadaljevanja dela, na katero glavno vodilo opira se rodovina. Najzdatnejše namreč deluje zedinjenje dela v rodovini, ker v isti je možno obdržati staro ime ali tvrdko združujoč izkušnjo očetovo z marljivostjo sinovljevo ter se tako obitelj vzdržava sebi in narodu v prid t. j., da ne more vsak naslednik vnovič ter vnovič pričeti gospodarstva in vse svoje moči največkrat brezvspešno cepiti (neprestanost, nadaljevanje dela). Na uspeh delbe in združbe dela opira se velikanski pri-

dobitek vseh velikih lotitev. „Težje je pridobiti si prvi tisočak, nego prvi milijon“.

Toda delba dela v obče ne bi imela gospodarstvenega pomena, ako se ne bi gradivo primerno razdelilo in sredstva se potrebno uporabila: razdelba sil, razporedba gradiva in uporaba sredstev so v obče v tesni zvezi. Od delujoče sile zahtevamo, da je delotvorna, krepka in izdatna; od gradiva, da je prijemljivo in dočutno; od sredstva, da prenese učinek sile kolikor je največ možno na gradivo. Gradivo, sila in sredstvo morajo se mnogokrat osamiti in prej izslediti, nego se morejo uporabiti; sile se morajo pred razdeljenjem dela prevdariti, meriti, deliti, pomnožiti, združiti, nadzirati in naposled še dostikrat ustaviti. Tvarina mora biti za delo pristopna, mnogokrat deljiva ter prosta nepotrebnih prirastkov in primesi; delavna sredstva morajo se pripraviti, nadzirati in vaditi.

Vsak poklic in vsako delo ima svoja posebna načela in lastno izkustvo, po katerih se morajo razporediti sile, gradivo in sredstva, ako hočemo, da je vspeh izdaten in stanoviten.

Priprava zanamcev na delo pričenja se v obitelji z gojenjem нравstvenega čustva in z obrazovanjem duševnih darov v ljudski narodni šoli in je v tem oziru zanemarjenje zaroda najhujše društveno gorje in največja gospodarstvena škoda, katero narod v obče prebiti more.

Neumnost in ubožnost sta sestré.

Preširen.

Daj premisel božja, da slovensko mladino prav dobro poučeno ne dosežejo omenjene žalostne posledice, nego da čilo, нравstveno in srečno prebije dolgost življenja.

Končujemo te vrstice z besedami Srba Mijatovića, ki proslavlja narodno gospodarsko znanost, veli, da je redko kateri uk tako značajno in toli vzvišeno ustregel človeštvu, kakor je baš storila politična ekonomija.

Ravnokar razložene misli povzame nekako podobno
naš pesnik v teh-le vrsticah:

„Nespametno ljudstvo, čemu li tvoj stok?
Na delo! Ne nosi mi križema rok!
Povrni se samo v prvotnost nazaj,
In našlo povsodi prvotni boš raj!“

S. Gregorčič.

Slikovito predstavlja človeško zemeljsko osodo tudi
pesnik v besedah:

Brez bója se ne dá živéti,
Doklér ogreva žile kri,
Vihar vsi dnevi so na svéti,
Vihar nemírne so noči.

F. Levstik.

V.

O narodnogospodarskem pomenu osebne odvisnosti in prostosti.

a) O postanku odvisnosti.

Osebna odvisnost, katero najdemo pri vseh nam zgodovinsko poznanih narodih, mora izvirati iz zelo splošnih vzrokov: podjarmljenje in pokornost v vojski je sosebno navadni začetek osebne odvisnosti, za časa miru pa nastaja gospodarstvena odvisnost vsled uboštva, prežadolženja, kateremu so mnogokrat krive raznovrstne nezgode. Kjer se je še malo razvila razporedba dela, je človeku samó z obdelavo zemljišča životariti možno; revež nima nič družega, nego svojo in svoje rodovine delavno moč ter zastavi isto za življenje in pride na ta način v odvisnost. Na najnižji stopinji omike imajo ljudje navadno tudi najmanj petreb in največjo neobčutnost za boljše in plemenitejše reči, pravi se, če se za življenje zadovolji neobhodno potrebnim stvarjem, je razen tega vsako delo sramotno, — lenoba pa največje in najslajše veselje na svetu. Z napredkom omike vzbudé se potrebe in s tem tudi sila k delu, delbi in razporedbi istega: zmagovalec

peča se samo s plemenitimi opravili n. pr. državljanskimi, bogočastnimi itd., a podvrženci pa s prostimi. Sicer pa odvisnost za nesvobodne ljudi tudi ni povsem neznosna, ker sirovemu veku je nepoznano npravstveno čustvo nedostojne sužnosti: saj vender tudi otroci, ki so brez izkustva in posebnih potreb, poslušajo voljno inostrane zapovedi, brez upora privolé, da jih roditelji dajo v službo itd. Potreba po svobodi rase primerno z naobrazbo breztelesnih človeških sposobnostij.

b) Ob osvobojenju.

Ko se razširjajo države, postaja narava nežnejša, sužnost se krči vedno bolj in bolj: čim pridelovalnejše je poljedelstvo, čim več občutijo posestniki potreb; čim bolj se razporedi delo in promet, tem lažje si zasluži množina delavcev svoj kruh; vsak gospodarstveni napredek nam pomaga v tem oziru n. pr. brez orala in drugih strojev bili bi pravo za pravo takorekoč še vezani na zemljo t. j. bili bi sužnji. Stroji so mesto fevdalne svobode nekoličine stanov možno storili ustavno svobodo vseh ljudij. Brezštevilni nagibi svobodnega delavca: skrb za bodočnost, za svojo rodovino, težnje ali poželenje za častjo, lagotnostjo itd. — vse to in enako nepoznano je sužnju; edino le strah pred šibami ima vedno pred očmi, kar ga pa le otopi, ne pa obodri in ohrabri. Če se kaj skvari, saj ni njegova, nego gospodarjeva škoda: zato se gospodarstvo s pomočjo sužnjev ni še nikoli povzdignilo na visoko stopnjo n. pr. na razdelbo dela, obrtnijo, iznajdbe itd., — na kaj takega v enakih okolištinah še ni pomisliti. Pa ne samo sužnji, marveč so tudi gospodarji leni in ošabni: in kakošno more tudi tam biti gospodarstvo, kjer en del ljudstva iz zlobnosti, a drugi del pa iz ošabnosti nič kaj prida ne dela?

Toda ko se ljudstvo množi, širi, udomači se delo v prid pojedincu in celemu gospodarstvu in ker neodvisen

delavec rabi mnogo več blaga, nego odvisen, prispeva redno tudi gospodarju mnogo večji delež dobička in mnogo boljšega blagá. Čim bolj se širi omika, tem neznosnejša je sužnost; čim bolj se bistri razum, tem silovitejša je potreba po svobodi in tem podlejša dozdeva se vsakemu odvisnost in sužnost. Vsaka državna oblast, če ni povsem odpravila, pa je vsaj ublažila v prehodu na višjo omiko odvisnost in podložnost in baš v tem oziru ima cerkveno življenje pač največ zaslug, pa tudi viteškemu plemstvu je osvobojenje sužnjev v posebno čast, katero ali ni trpelo podložnosti ali pa jo je zelo ublažilo.

Noben človek ni porojen neodvisen, nego ima prirojeno sposobnost, da se svobodno razvija. Spoznavanje in spoštovanje zakonov, premagovanje samega sebe — vse to je potrebno za pravo svobodo, kar pa ni nikoli brez težav in pregreškov ter vedno možno pritruditi in doseči le z vajo. Konečno odpravi na najvišji stopinji omike „javno mnenje ali javnost“ oduševljena od občega človekoljubja in demokratične enakopravnosti povsem vsako odvisnost in vkoreninjene hlapčevske razmere.

Vender pri popravah (reformah) morajo si narodi vzeti čas v izgled; čas, kateri neizogibno in gotovo vse popravi in sicer tako polagoma, da ni možno opazati ni za trenotek tega prehoda.

„Zdravnik je čas.“

Preširen.

Toda vsako veliko lotitev izvršiti je težavno, zatoorej tudi načelo neprenehanih poprav: če sčasoma nastopajo drugi narodi, morajo torej nastajati primerno tudi druge naprave, in zbok tega začne se prepir med starimi in mladimi: stari hočejo pridržati izkušano dobro stvar še nadalje, mladi pa hočejo zadovoljiti novi potrebi tudi z novimi sredstvi in na ta način se navadno življenje

premenja in preteka liki v morju oseka in plima doteka in odteka: tišino in mir opažamo, ako ustreza oblika vsebini, premeno in premah pa, če premenjena vsebina zahteva tudi predrugačeno obliko. Če se te premembe vršé mirnim potom, imenujemo jih poprave ali reforme, narobe pa, ako se namreč vršé s silo in nepostavno, jim pravimo prevrat, punt ali prekucija.

Da je vsak prevrat, dasi tudi je morda premena bila potrebna, neizmerna nesreča, mnogokrat še celó za narodovo življenje pogubna bolezen, umevno je pač vsakemu; moralno škodo, katero prizadene zmagovita krivica, navadno je stoprav bodočemu rodu popraviti možno, ker, kjer je porušen pravni temelj, tam medčasno jačji in silovitejši capin gospodari, ta pa tudi večinoma brezobzirnejše razsaja in divja, posebno, ker pri prevratu žalibog navadno zmaga le izvržek človeškega rodú. Da se popravlja nepretrgoma in v srečo naroda, potreben je tak ustav, po katerem se odpravlja vse staro, kar se je preživelo, sodobno pa uvaja potrebno nam novo, ker na ta način zadošči se sodobno dvema potrebama vsake osebe: potrebi stalnosti ali neprestanosti in potrebi svobodnega razvoja in napredka.

Da se v starih časih nikedar ni popolnoma odpravila sužnost, mora se brez dvoma kriviti prosto in podlo bogoverje: nasproti temu pa naša vzvišena krščanska vera objema s svojimi blagimi načeli vse narode kakor tudi vsakega pojedinega človeka enako blagosrčno in ljubeznivo in se ne vjema s sužnostjo in zaradi tega jo je odpravila.

c) O družinčadi.

V vseh krajih se je družinsko življenje izcimilo iz nevoljstva, z napredkom omike pa se spremenilo v svobodno množino ponudnikov in iskalcev dela, kar se je godilo najprej po mestih, ker je baš v njih največ

prebivalcev in zbok tega tudi največ prosilcev za delavce. Toda ta polagani prehod iz nevoljstva v svobodno pogajanje je bil žalibog na škodo družinčadi, vezan na nekak varstveni odnošaj. Vzor družinske razmere opira se na to, da živita gospodar in družinče krščanski in da se srečavata spodobno, pravi se, da se pazi dobrohotnost od strani gospodarjeve, a udanost od strani družinčeto, zvestoba in nesebična medsebojna skrb za sedanje in bodoče korist, zlasti tudi za večno srečo pa od obeh delov, kar se vse brez dvoma opira na obestransko neprenehano zatajevanje samega sebe.

Da je družinski stan zelo važen del človeškega društva, pač razvidimo iz tega, da vlade izdajajo zanj posebna pravila (postave), katera se opirajo na omenjena narodno-gospodarska in npravstvena vodila. Naj sledi gledé na to mali dejanski primer:

Družinski red za vojvodino Kranjsko z dné 18. sušca 1858. leta veleval: § 10. Dolžnost družinčeta je, da je gospodarju pokorno, pridno, zvesto, spoštljivo, pazljivo in resnično. Nasproti gospodarjevim ljudem mora se vesti spodobno, z drugo družino živeti v miru, prepira, raznašanja in obrekovanja do gospodarja in njegove rodovine vzdržati se. Podvreči se mora vsemu, kar gospodar pri hiši zaukaže. Spoštljivo in pohlevno mora poslušati gospodarjeva povelja, opomine in svarjenja. § 14. Družinčetova dolžnost je, o vsaki priložnosti za prid svojega gospodarja skrbeti in kolikor mu je možno, varovati ga škode in izgube. § 17. Gospodar mora družinče zadržavati k lepemu in spodobnemu vedenju domá kakor zunaj doma, nikdar ga pretepati in skrbeti, da hodi družinče ob nedeljah in praznikih k službi božji. § 18. Gospodar ne smé družinčetu nalagati več in težjih opravil, nego jih more s svojo močjo opravljati. Hrana mora biti zdrava in dostojna. Gospodar mora v bolezni za družinčeto postrežbo in zdravljenje skrbeti (§ 21. tam.) itd.; iz česar

je torej posneti, da so potrjeni razen čisto stvarnih in strogo pravnih tudi krščanski in npravstveni oziri med gospodarjem in družinčetom s pozitivnimi naredbami.

Iz omenjenih potez posnamemo pa tudi, da je s prvine pri narodih, zlasti za poganskih časov premagavalo robstvo. Kar se tiče posebno Slovenov, moramo reči, da oni niso imeli v starih časih sužnikov v tem pomenu, kakor so jih imeli Grki, Rimljani in drugi nekedanji narodi. Bilo je pa vendar tudi pri njih takih ljudij, kateri niso bili svobodni ter so morali služiti drugim; toda Sloveni so ž njimi lepo ravnali ter jih za nekaj časa spuščali zopet za plačilo ali so pa jih osvobodili dobrovoljno in jih kot prijatelje pri sebi obdržali. Take osvobojece so imenovali Pušenjake, Ognjiščane, na katera lastna imena naletimo še dandanes pogostoma po Slovenskem. Med sužnike so vrstili tujce, katere so vjeli v vojski, ali pa hudodelnike, katere so obsodili na sodišču, da morajo služiti drugim. Veljalo je pa starodavno pravilo, da zaslužjenec postane svoboden, kakor hitro stopi na slovenska tla.

Iz baš navedenih vrst pa še končno tudi razvidimo, da je čas „gradivo“, iz katerega je narejeno človeško življenje, „čas vse ozdravi“, „sčasoma vse pride“ in baš zato moramo v naš prid vse dobro prevdariti in se ne prenageliti v naših sklepih in v naših izvršitvah. Bodisi da se ustavljamo, bodisi da dirjamo jaderno vse enako, čas vendar hití svoja odkazana pota dalje. Zlasti koristno je za človeštvo, če modri državniki uvedó in v rabo vzamejo le take poprave, za katere je uže „prišel čas“.

Svoboda, neodvisnost! Res lepi, mamljivi, pa tudi zapeljivi besedi zlasti, če se krivo razumeta. Ako se hočemo razvijati in razcvetati na temelju danes kot geslo proglašene ravnopravnosti in svobode, moramo poprej se privaditi živeti pametno, trezno in varčno, da bomo pridni,

marljivi, blagemu vladarju in njegovim izvrševalcem udani državljani, ker v tem oziru se od nas terja le pametna in mogoča udanost, katera je za naš in za obstanek države prepotrebna. Po tem pa smemo tudi upati, da bomo, otresivši se prejšnje sužnosti in tlačanstva, uživali za razvitek slovenske osebnosti potrebno svobodo ter nam ne bo več sila izustiti pesnikovih besed:

„Menj strašna noč je v černe zemlje krili,
Ko so pod svitlim solncem sužnji dnovi!“

Preširen.

Potem pa, ozirajoč se na cvetečo in srečno domovino, od veselja bomo vzkliknili slavljenega pesnika besede:

„Ti si meni vse, kaj kličem svojim,
Vse kaj ljubim, vse kaj željno gojim,
I bit češ mi kroz danov broj
Ktere mi je osoda odredila. —
Zdravo, zdravo domovina mila,
Pozdravlja te veren sinek tvoj!“

P. Preradović.

VI.

O potrošku imetja.

Potrošek imetja (blaga) v širšem zmyslu imenujemo uničenje pripravnosti ne oziraje se ali stopi na to mesto druga še večja sposobnost ali ne; v ožjem smislu (pravi potrošek) pa imenujemo uničenje ali zmanjšanje vrednosti. Navadno trošimo blago, če ga rabimo, porabimo ali potrošimo. V gospodarstvu je pridobitek imetja redno opravilo mož, potrošek pa praviloma posel žensk ali gospodinj. Način in veličina potroška je odvisna od narodovega značaja, pravi se, nekateri narodi so zelo potrošni, pravo za pravo razkošni ali čezmerni, a zopet drugi so gospodarni, redno- in snagoljubni, trezni, zmerni, kar vse provzroča jih propast, odnosno jim zagotavlja obstanek in trpež. Z napredkom omike se je razmnožila sčasoma tudi poraba blaga po raznoterni človeški potrebi, katero ravnanje je različno po vzroku in učinku razvrščenega dela ter je po razdelbi porabe sorodno, kateremu načelu je zedinjenje porabe nasprotno n. pr. v starih časih je samo možno bilo višjim stanovom hitro potovati, medtem ko sedaj vsled združenja dela najnižji stanovi isto tako hitro potujó. Sem nanaša se

tudi šega (moda), katera se pa vender zasebnega premoženja dosti več dotiče, nego li narodnega.

Vsako pridelavanje predmneva potrošek in če je v resnici uvet pridelavanja, je potem tudi ploden ali produktiven (ponoven, reproduktiven), kjer se sicer oblika potrošnega blaga uničuje in menja, toda vrednost istega hrani še nadalje novi pridelek. Vsak potrošek moramo imenovati pridelovalen, s katerim zadoščamo resničnim narodno-gospodarstvenim potrebam, ker pri potrošku moramo paziti samo na vspeh potrošnega blaga. Najodličnejše narodno-gospodarstveno blago je brez dvoma človeška delavna sila, zato je tudi hrana, katero delavec potroši, vsakako pridelovalna, ker trajanje delavne sile je uže samo po sebi vrednost potrošnega živeža. Neproduktiven ali neploden potrošek mora se imenovati ne samo vsaka gospodarstvena izguba, vsak potrošek za škodljive in nespodobne namene, nego tudi vsaka potrata takisto na koristne zvrhe n. pr. če se za cerkve, šole ali za obrtne, politiške, pravoslovne itd. stavbe neizmerno, to je preveč troši. Ta vrsta potroška možno da je dejstvovala v nekem času tako dobro produktivno, kakor ona v drugem času in po okolščinah neproduktivno in škodljivo deluje. Vsak gospodarstveni izdelek je sredstvo za katero si bodi potrošnja. Posebno silna pobuda vsaki pridelovalni lotitvi je stiska ali sila. „Sila kola lomi“. „V sili se Bog moli“. „Učí potreba, iskat' hleba“. Samo če se množi potreba, povzdigne se tudi pridelavanje. Vsak pojedini človek, več pa še vsak narod ima navado, da svoj povžitek razširi na toliko, na kolikor mu je možno zadoščati svojim potrebam, sevé pod pridržkom, da ni podvržen lenobi: kjer se kruh, rekli bi, uže gotov utrga iz betve; kjer se človeška golota pokrije uže z nekoliko palminimi peresci, tam seveda je za popačeni človeški rod bore malo povoda k marljivemu delu, odnosno za proizvod gospodarstvenih izdelkov — o popravi hiš, nabavi premičnin, o snagi v hiši in okoli hiše pa še pomisliti

ni. In baš iz tega je razvidno, kako veliko ulogo zavzema v človeški družbi načelo lenobe, odnosno v narodnem gospodarstvu. „Lenobo pasti“, „Bogu zlati čas krasti“.

Ponudba in iskanje blaga sta bistveni predmnevi enakomernega razvitka in napredka pridelavanja in potroška izdelkov, zato tudi razvoja narodnega gospodarstva: pridelavanje proizvodov rekli bi, mora samo za korak korakati pred potroškom; narobe, pravi se, če je dosti več pridelka, nego je razsežen potrošek, nastanejo tržne nevarnosti, prevratki ali zastanek trgovinstva, znižajo se cene proizvodov, umanjšata se dobiček in zaslužek in prehod v druge pridelovalne vrste ali je celo nemogoč ali vender z veliko brigo, težkočami in zgubo združen. Brez sumnje so skoro vse enake nevarnosti in zastanki le posamezni, to se pravi, da premaguje ponudba iskanje samo v nekateri stroki trgovine. Vsak proizvitelj je uže sam po sebi kupec in v resnici ste ponudba in iskanje samo različni strani enega ter istega dejanja.

Samopridnost je težnja, kolikor je možno mnogo pridobiti si blaga ali pa, kolikor je možno malo ga izgubiti: nagon pridobitve, — varčnost (samopašnost, lakomnost, skopost). Zapravljivost je manj ostudno človeško svojstvo, nego skopost je pa z nekaterimi krepotmi bolj skladna, vender narodnemu gospodarstvu bolj škodljiva nego skopost: zaklad skopuha, dasi je tudi zakopan, more se uporabiti plodonosno, če je tudi po njegovi smrti najden in potrošen, zapravljivost pa razdeva in uničuje imovino. Skopost je grozna, zapravljivost pa mamljiva človeška pregreha, a gospodarnost je od ene krajnosti tako oddaljena kakor od druge: ona je hči razumnosti, mati svobode, ona je, da kratko in krepko rečemo pamet in krepot v življenju in potrošku. Vsak zapravljivec pokonča blago, katero je uže kapital ali bi moglo biti sčasoma kapital. Glavnica zapravljivca izčrpa se takoj, iskanje zmanjša se hipoma in pridelovalci trpé veliko škodo. „Kedor kupuje početkoma nepotrebne reči, prodaja

konečno in navadno potrebne stvari.“ Tak človek je podoben materi, katera prodaja kruh svojih otrok, samo da jej je možno oskrbeti si sladkarij. Če se sčedi, a ne zadošča se pravim in resničnim gospodarskim potrebam, je ta prihranitev ničeva, ker je škodljiva. Korist ali škoda prihranitve iz neproduktivnega potroška je odvisna od njene nasledne uporabe. Če se prihrani svota gotovine, zmanjša se množina iste v prometu in cena blagu pada, ali pa ga celo ni možno prodati; če se živež, obleka itd. čuva, zviša se cena takih rečij, ko se prodajajo pa padajo; če se uporabi pričuvek za vstanovitev stalnega kapitala, troši se tudi blago, delavci se hranijo, obrt se opravlja itd. samo da je povsodi druga pot, po kateri blago kroži n. pr. če bogatin zida palače, troši na zidarje, tesarje itd., ko bi, ako ne bi dal zidati palač, porabil svoj imetek za lišp, dragoceno vino, lov itd.

Iz omenjenih razmer je očitno, da ima pričuvek svojo namero in je spričano na koliko zapopade ta prihranitev svoje meje, če hoče namreč narod resnično obogatiti.

Vsak pridelek predmneva potrebo: kjer se ni pomnožila želja za blagom, tam povišanju zaloge z blagom sledi primerno znižanje njegove vrednosti. Če bi narod vse prihranil, kar mu preostane čez največjo potrebo, moral bi blago v tuje kraje prodajati ali pa kapital tam posojevati in ne bi užival veselja do življenja in dobrote višje omike in narobe, pravi se, če prav nič ne bi ščedil potrošil bi samo kapital do konca in kraja; sicer pa krajnosti brzdata druga drugo.

Napredka vzor nam zapoveda, da s pridelavanjem združeno večjo potrošnjo namenimo samo dostojnim zvrham in da naj trošé-večinoma imoviti ljudje, srednji in nižji stan naj pa ščedita v zvrho izravnjanja ogromne razlike v premoženju. Kakor zapravljive in ščedljive so pojedine osebe, tako so potratni ali potrošni, odnosno ščedljivi celi narodi i sinovi, kateri so za mladosti dobivali od svojih roditeljev malo podpore in so si morali sami

pridobiti svoje imetje, varčni so in nikedar v življenju razkošni; Holandezi n. pr. so zelo nesrečni, če so njih letni dohodki somerni s potroški in zbok tega mislijo, da niso ničesa delali in se trudili med letom.

Gotovo je in brezdvomno, da se naše marljivo in delavno slovensko ljudstvo praviloma sme prištevati varčnim narodom, ki navadno troše na resnično potrebne stvari, ogibaje se vsake razkoši in potrate in oskrbljevâje si potrebna sredstva za vsakdanjo potrošnjo, držeč se svoje narodne prislovice:

„Priden človek ima kruha, glad morí samo lenuha.“

Razumeva se, da žalibog tudi pri nas Slovencih ni zmerom vse in povsodi tako ugodno, kakor bi želeli in bi tudi mogoče bilo: nemarnost, razsipnost in zapravljivost stopajo na mesto marljivosti, zmernosti in varčnosti, dasi bi bile te hvalevredne kreposti našemu malemu narodu, kateri se je stoprav začel razvijati in to pod sila neugodnimi razmerami, za obstanek in prospeh zelo in povsodi potrebne, ker stoprav potem, ko bi ta dobra in lepa svojstva pri nas postala poysem narodna, smeli bi se gotovo veseliti in z našim pesnikom navdušeno vzklikniti:

„V deželi slovenski jaz mirno živim,
Pošteno s prijatelji se veselim,
Pošteno veselje povsod je domá,
Slovenci povsod so vesel'ga srcá,
Zatorej resnično, resnično povem,
Slovenski deželi enake ne vém.

I. Virk.

VII.

Bogastvo in uboštvo.

V narodno-gospodarskem smislu je imovina zaloga gospodarstvenega blaga v zadoščanje potreb določene osebe. In če je to blago nerazmerno večje, nego so osebne potrebe, tedaj govorimo o bogastvu; nasprotno pa označujemo imovinske odnošaje uboštvo t. j. če je gospodarstveno blago mnogo manjše, nego so človeške potrebščine. Bogastvo in uboštvo dejstvijeta telesno in нравstveno praviloma nepovoljno ali vsaj manj ugodno nego blagostanje ali blaginja, ki je sploh poglavitni del društvu in pravnemu redu; medtem ko se bogastvo osvobodi društvenga reda, ker ga ne rabi, se uboštvo osamosvoji, ker mu društveni red ne zadošča ter sta tako, ker stojita izven društvenga reda, njemu samemu nevarna. „Obupen ubožec postavo baš tako sovraži, kakor jo bogatec zaničuje.“

Uboštvo ubija se baš tako, kakor se bogastvo samo sè seboj bori; v uboštvu tiči nagon k pregrehi baš tako, kakor v preveliki sreči. Če bi bogatec tako želel rešiti se bogastva, kakor bi ubožec težil pridobiti si obilico zemeljskega blaga, bilo bi bogatcu pomagano; in če bi ubožec bil tako zadovoljen s svojim uboštvom, kakor bogatec s svojim bogastvom ter bi vedno kanil tako

polajšati svoje uboštvo, kakor v enomer misli bogatec na shranitev svojih zakladov — bilo bi tudi ubožcu možno pomagati.

Bogastvo vjema se s čednostni liki se zloga pratež z vojskino trumo, veli Roger Bacon!¹⁾ Veliki cerkveni učenjak izraža se, da bogastvo ni uže samo po sebi, nego le zaradi zlorabe zaničljivo in sv. Avgustin²⁾ reče, da ne bo bogatec uže samo zaradi tega grajan, ker je bogat. Bogatec naj bi trpel dobrovoljno; on naj bi daroval, se vzdržal, kjer bi lahko zaukazal in razpolagal, ponižal se, ko bi vender bil lahko povikšan in slavljen itd., ker vsaka stvar ima na svetu nekako, ta večje a ona manjše svoje naročilo in prikladek. Po tem takem torej tudi iz krščanskega stališča bogastvo ni pogubno in tudi ni ovira temu, kar je dobro in koristno, ni pa tudi zapreka večnemu blaženstvu.

Hočemo nekoliko razlagati o žalostnih narodovih razmerah, kjer je namreč izginil srednji stan in se narod deli v nekoliko prebogatecev in brezštevilno siromakov; prvi slučaj imenujemo denarno oligarhijo, a zadnjemu pravimo uboštvo (pauperizem) ter mislimo, da bo ta naša razlaga zelo umestna, ker bomo dokazali, da je današnji socializem v nekem oziru pojav in ponovitev iz uže davno minilih časov. „Postani samo bogat“, kliče se izstradanemu ubožcu, „saj temu trudu ni pravnega zadržka in zavzemal boš enakomerni stališ z nami bogatci.“ Mesto človeka in človečnosti veljá o tej priliki samo kapital; celo življenje je odvisno od države, samo da morejo gospodje, denarni

¹⁾ Roger Bacon rojen l. 1214. je bil frančiškan na Angleškem. Imenovali so ga zaradi velike učenosti „doctor mirabilis“. Umrl je 11. junija l. 1282.

²⁾ Avgustin Avrelij rojen 13. novembra l. 354 v mestu Tagaste v Numidiji je bil s početka pagan, a leta 387 ga je krstil škof Ambrozij v Milanu, kjer je poučeval o govorništvu. Sv. Avgustin je zraven svetega Hieronima največji cerkveni očak. Bil je zelo bistroumen in sila učen človek. Umrl je dné 28. avgusta leta 430 kot škof v mestu Hippo.

velmožje povsem gospodovati in da se vresničijo besede našega slavnega pesnika:

„Da človek toliko velja, kar plača.“

Preširen.

Siromaki so na vsak način in zaradi tega vedno bolj in bolj odvisni, ker nimajo ne zemlje in ne zemljišča, pa tudi ne glavnice ter so zaradi tega prisiljeni ponujati jedino svoje imetje t. j. svojo delavno moč neprenehoma na prodajo in na razpolago medtem, ko je iskanje dela in povpraševanje po njem samo od nekoličine bogatcev odvisno in na ta način je možno premišljevati in po načrtu iskanje delavcev združiti in ubožce še vse bolj tlačiti. In baš to je vzrok, da siromak postavo sovraži, a bogatec jo zaničuje. Tukaj se spominjamo Schiller-jevih pomenljivih besed: „Človek mora nekaj svojega imenovati, sicer hoče umarjati in požigovati“. Nasproti drugim državam je enako urejena dežela zelo slaba: večina ljudstva, ki ne glešta ničesar, briga se malo za njo in se le veseli, če propada država in se zgrudijo njega tlačitelji in zati-ralci ter se zanaša o tej priliki samo še na rop in dobiček. Tudi bogatci, kateri so ločeni od zanemarjenih revežev in sami sebi ne zaupajo, pričenjajo pozabljati svoje narodnosti.

Rimska država in njena silna moč vzrasla je največ po borbi med bogatci in siromaki in so Rimljani navadno branili pravice premožnega stanu, a za reveže so se kot pogani, lakomneži in zmagohlepneži bore malo brigali.

Temu nasproti, ako si ogledamo današnjo borbo socializma, vidimo takoj pa tudi trdimo brez naklonjenosti in sovraštva do koga, da naši delavci niso liki rimski sužnji, nego da so svobodni ljudje, in če uže niso posestniki nepremičnin, vendar se jim ponuja od lastnikov mnogo priložnosti in mogočosti, da si pripravijo za se in svojo rodovino potreben in spodoben živež, kar si marljivi in ščedljivi delavci v resnici tudi pridobijo in

samó lahkoživcem, nezadovoljnežem in razsipnikom primanjkuje vedno, zaradi česa dolžé pravni red in neenakost, zatorej baje krivično razdelitev imovine. To obdolženje je očitno hudobno in neresnično zlasti, če pomislimo kolika je razlika med starim vekom in današnjimi odnošaji in če se spomnimo, kako je spremenila in pretresla uvedba mašinstva ves človeški rod, kaj pomeni osvobojenje človeka od robstva starega veka. Vse delo, katero sedaj delavci opravljajo s stroji, morali so pri Rimljanih mučno izvrševati sužnji z rokami. In koliko je bilo takega težavnega dela in opravila!

Vrh tega je še vzvišena krščanska vera s svojimi blagodejnimi mislimi razrešila vezi robstva ter posadila stanove na dostojno podstavo, na katero stopnjo človečnosti je postavila brez dvoma tudi delavski stan, kateremu je možno odslej dostojno živeti. Toda kolika je nehvaležnost istih do svojih gospodarjev in osvoboditeljev! Delavci pečajo se s pokončavanjem imovine, požigom in umorstvom. Kakor nam pripoveda zgodovina, pridobivali so narodi svoj kapital v prvotnih časih z oropom slabšega bližnjika; v naprednih in visoko omikanih dobah s ščedljivostjo; ako pa slednjič zopet polagoma peša in konečno izgine nagon marljivosti, je to le znak narodnemu razpadu.

Rekli smo, da zasledimo socializem uže v starem veku, vendar več v drugih narodih nego v Slovanih, no kako bi se tudi udomačila v njih ta bolezen, ko si je slovansko ljudstvo itak redno in navadno marljivo, zadovoljno in rado na poštenu način, dasi v potni sragi zraven pa še veselo služilo in pridelavalo kruha. Žalibog je to bilo, toda sedaj tudi ni več vse tako, vsaj v oni meri ne, kakor poprej: slabe šege in razvade lazijo in priplazijo od drugodi tudi med naše ljudstvo ter mu zastrupijo um in razum, zvedó ga na kriva pota, v razvade, lahkoživost in brezposelnost, medtem, ko so naši pradedje živeli pametno in nravski, oblačili se primerno, če jih niso

sosedje vznemirili, so pa mirnega in veselega srca obdelavali svoja polja, katera lepa in narodna svojstva izraža kratko, a jezgrovito naš veseli pesnik v teh-le kratkih vrsticah:

„Če nimam le preveč
Na rami nadlog,
Vrtim se in vriskam,
Če ravno sem vbog.“

M. Vilhar.

Trudita se cerkev s svojimi blagodejnimi navstvenimi nauki, a država s zakonodajstvom, da zboljšata stan delavcev in sta tudi v tem oziru uže dosegli vidne vspehe. Toda z druge strani zahteva se tudi od delavcev sodelovanje pri tem težavnem podjetju, zatajevanje samega sebe v prenapetih zahtevanjih in uboganje zapovedi višjih, da se dejansko in resno zboljša njih stališče ter se srečno reši s težkočami združeno socialno vprašanje.

Nekako slično v tem oziru izraža se naš pesnik nam v spodbudo in v posnemo v teh-le verzih:

„Dovršujmo nam od zgoraj dano naročilo,
Da ne bo nam solnce za gorami zatonilo,
Da sijalo vedno lepše bo pred naša vrata,
Hej rojaki, kvišku, da nam pride doba zlata!“

Fr. Cegnar.

VIII.

Odurnost lenobe.

Veselje do dela je odvisno od okolnosti, s kolikoršno varčnostjo bo užival delavec plod svoje marljivosti. To veselje je pri različnih narodih zelo različno, kar je odvisno nekaj od naravne zmožnosti, nekaj od stopnje omike in nekoliko od društvenih odnošajev, posebno pa od npravstvene odgoje naroda. Gospodarstveno delo nima sicer samó gospodarske, nego tudi ima duševno in npravstveno vrednost: ono ni samó neposredno orodje, s katerim si pripravljamo stvari v zadoščanje svojih potreb, nego je najvažnejše sredstvo, da spoznamo bitnost narave in človeka ter da si jeklimo voljo in si razvijamo značaj; ono razširi zalogo človeškega spoznanja, priklene njegov duh in teló na svoj predmet in je na tak način človeku učitelj, ker ga veže na zakonitost njegovih namenov in sredstev.

Da je lenoba v narodnem gospodarstvu žalibog znamenita zapreka pridelavanju gospodarskih izdelkov, jasno je vsakemu, kakor je tudi resnično, da to zaničljivo človeško svojstvo stavi rodovini, občini in državi mnogo ovir zoper napredek in blagostanje pa provzroči tudi dosti nesreče in nadlog človeštvu. Da te pregrehe ne moremo razlagati iz nabožnega stališča, je tako jasno,

kakor je resnično, da ga narodno-gospodarski pisatelji samo tolmačijo iz naopake strani ter redno govoré le o delu in marljivosti. Samo to še dostavimo, da sledé tej zaničljivi človeški razvadi vse hude posledice duševne in telesne:

„Lenega čaka
Strgan rokav,
Pal'ca beraška,
Prazen bokal.“

V. Vodnik.

„Gorjé, kdor nima doma,
Kdor ni nikjer sam svoj gospod,
Naj križem svet preroma,
Saj vender tujec je povsod!“

S. Jenko.

Delo in marljivost provzročita razširjeno blagovitost celemu narodu, delu pa trajno visoko mezdo. Takošno stanje posvedoči, da je gospodarstvo v obče zelo pride-lovalno, pa tudi spričuje, da je prosti narod, katerega je vender vedno največ, razborit, spoštovan in zmeren in kaj tudi dalje stori, da narod živi človeku dostojno, svoje otroke odgaja spodobno, veseli se sedanjosti ter skrbi tudi za bodočnost. „Vidi se, da je v borbi življenje, a v delu rešitev“ (Dav. Trstenjak). Ustav in enakopravnost sta za množico ljudstva dotlej samo na papirju in sta bolj ali manj samo zbadljivi prazni besedi, dokler ni mezda za delo visoka. Brez zadovoljnosti nižjih slojev pa v omikanih deželah, kjer je namreč narodovo življenje premično, ne more svoboda srednjega pa tudi ne gospodstvo višjega stanu biti dolgotrajno. Da se pa blagostanje, katero morda obseza celi srednji pa tudi nižji stan, doseže stoprav z marljivostjo in varčnostjo, je pač znan in dokazan dogodek. Za navadne ljudi je nrvstven in konečno tudi gospodarski blagoslov, da jedé svoj kruh v potni sragi in da obogaté le z dolgotrajno varčnostjo.

Uže večkrat smo rekli, da je veselje do dela, torej tudi marljivost narodov, da, še celó plemen istega naroda

odvisno od telesne moči in duševne zmožnosti in zaradi tega tudi spričuje delo narodni značaj in narodno posebnost. Nemški ekonom Knies*) razvršča evropske narode po teh-le znakih: Slovan je marljiv in prijeten; Francoz je ukusen in novotaren; Anglež je marljiv in hraber; Italijan je vesel pa len; Holandez je zadovoljen in razumen; Španjolec je lakomen in prevzeten. Te narodne posebnosti in različni genij narodov provzročajo, da ima delo in izdelki vsakega naroda, da, še celó vsakega narodovega plemena svoj poseben značaj, svoj poseben izraz. Koliko večja še torej mora biti ta razlika in osobitost med narodovimi družinami ali skupinami t. j. med slovanskimi, germanskimi in romanskimi narodi: vsaka narodova družina mora izvrševati dozdevno osobito nalogo in svoj poseben namen.

Telesna svojstva zlasti pa duševne moči, so toliko okrepile človeka, da sebi v korist vsaj nekoliko gospoduje silni prirodi. Edino človek sam se tako živo zaveda raznih izkušenj in izgledov, da si po njih uravna svoje vnanje in notranje življenje: njegove duševne moči ga pa prav za prav storé gospoda siloviti prirodi. Naše slovanske dežele, dasi so nekatere kaj gorate ali pa obsezajo dokaj kamnatega sveta, vender še ponujajo človeku za njegovo boljše življenje dosti živeža, posebno, če podeljeni mu svet obdeljuje neumorno in umstveno.

Vnema:

„Glej, stvarnica vse ti ponudi,
Iz rok ji prejemat ne mudi!“

V. Vodnik.

„Kdor urne roké, sol v glavi ima,
V nesreči si vsak pomagat zna.“

Preširen.

*) Knies Karol rojen l. 1821. je pisal o pol. ekonomiji.

V takih okolščinah ne preostaje nič drugega, nego da si z marljivostjo in delom pritrudimo, kar uže imajo drugi narodi v svoj prospeh in napredek ter tako od sebe odvrnemo bedo in gorjé pa otaremo si solzé, da nam čitajočim o tožni slovanski minolosti od potoka solz ne splava naša zgodovinska knjiga iz rok.

Spodbuda:

Ohranit' to je vsak dolžan,
Kar je najljubše kom;
Za svoje starše stojimo v bran,
Otroke, ženo, dom.

V. Vodnik.

Opravičeno bo pa tudi vnemanje:

„Brez hlimbe, sumljivosti, grde navade!
Slušajte naročbe budivnih glasov;
Globoko si v srčku jih ohranite,
Iz prs so plamečega Slave sinov;
Pomembni so časi,
Potrebni so glasi,
Slovenije prerodba naj bode naš slov.“

Dr. L. Toman.

IX.

Ovržba komunizma.

Vsako vzorno rodovinsko življenje je neka vrsta skupnosti blaga. V večjih družinah seveda se najde ta ljubezen v največjem, vendar kratek čas trajajočem nabožnem navdušenju. Bližanje k skupnosti imetja mora imeti izvor v ljubezni bogatcev, ne pa v sovraštvu ubožcev. Ako bi bili vsi ljudje pristni kristijani, mogla bi biti skupnost imovine brez nevarnosti, ker bi dajal vsak gospodar delavcem, kakor bi mu bilo možno, visoko mezdo, a od njih zahteval, kolikor bi bilo možno, malo dela.

Sicer bo pa vsak udeleženec skupnosti blaga vedno delal najrajše, kolikor je možno malo, užival pa, kolikor je možno mnogo. Če bi v skupnosti premoženja razdelili vse težave in vsako veselje do življenja v smislu prostega naroda strogo enako, tedaj bi možje, kakor je Miklošič, Štefan, Matejko in drugi, kateri delajo v učni sobi in slikarnici s svojim premišljevanjem in čopičem za milijone ljudi, pridelavali s krampom in z lopato večinoma le za tri ali štiri osebe. Delba dela s svojo neizmerno pride-lovalno silo, nehala bi ponajveč, pa tudi na ta način ne bi bilo topo, prosto ljudstvo rešeno duhomornega dela,

drugih težav in nadlog, nego bi morali stopiti višji stanovi na stopnjo nižjih stanov. Ali mar ni tudi vojak pridelovalen, ki brani domovino sovražnika; učitelj, ki poučuje in izobrazuje zarod, temveč bi dozdevno bil plodovit samo človek, kateri n. pr. hrani in pita živali, s katerimi hranimo in vzdržujemo naše telo? Saj ni pomisliti in je neverjetno, da bi Stvarnik storil komunistom ljubezen ter pre naredil svoje večne sklepe, samo da bi se izpolnile njih sanjarije!

In kako hitro bi se vender množili trošilci! Vsak človek bi namreč rad sledil najsilnejšemu človeškemu nagonu zlasti ako bi vedel, da se zarod vzdržuje na občne stroške. Stvarnik je podelil človeku brez dvoma najimennitnejšo pravico razplodbe, pa navadni človek vender ničesa ne stori tako lahkomi selno in brez preudarka kakor to dejanje, čeprav bi bilo baš tu zmernosti in pre mišljenosti največ potrebno. Kedor vé, da mu ni možno rediti otroka, naj ga ne rodi, sicer se pregreši proti človeški družbi, najhuje pa še proti svojemu otroku samemu. Toda kako čudovitno! Otroka roditi, z neštevilnimi potrebami, z neumrljivo dušo, to je brez dvoma najvažnejše početje, katero človek more storiti v svojem življenju in katero ima najvažnejše nasledke — pa vender je največ ljudi, kateri to povsem nepremišljeno delajo. Kedor pozna novorojence, on ne bo dvomil, da te nežne lučice ugasnejo povsem lahko brez materine ljubezni in očetove brižnosti. —

In baš za časa, ko je ljudstvo pregosto naseljeno, zahteva se najbolj skupnost imetja, in če bi se ljudstvo množilo vedno bolj in bolj, a pridelovanje za življenje potrebnih stvari manjšalo se neprenehoma bolj in bolj, beda bi sploh še bolj rasla in postajala vseobčna. Za kratkotrajno ljudsko veselje zavrgla bi se največja in najplemenitejša človeška svojstva in vrline, ker komunisti terjajo namreč, da bi vsi ljudje morali biti enako učeni, pravi se, da bi bili vsi enako topi. Toda v komunizmu

tiči še nekaj več, nego se navadno misli, in to je prava pravcata zavist!

Vsaki delitvi imetja moral bi naprej hiteti prevrat pravnega reda, ker posestniki jávalne bi dali, ni pet ni šest, svojino iz rok in bi molčé privolili v delitev. In kolikokrat bi vender tudi bila delitev možna, ako nikdo ne bi hotel ničesa več delati in prav nič več ščediti? Saj ne bi bilo možno ubraniti se sitnih os, ki bi vedno silile v ulnjak, ko brž bi delavne buče le nanosile kaj strdi. Vsi nagoni k delu in varčnosti bi nehali in nastalo bi občno uboštvo. V kaki tesni zvezi je vender tudi politiška svoboda s pridelavanjem in množino gospodarstvenih izdelkov, vidi se jasno, ako prispodabljamó Angleško s Turško: tamkaj je bogastvo in svoboda, tukaj uboštvo in sužnost. Z delitvijo imovine bi reveži tudi postali pomilovanja vredni sužnji. Na ta način bi se godila ljudem največja krivica: lenjaki, nespretni in nesposobni bi dobivali enako mezdo kakor tisti ljudje, kateri so marljivi, spretni in sposobni. Nezasodoljnost in borba bi trajali neprenehoma naprej z razliko, da bi potem nasprotovali jačji, med tem, ko se sedaj protivijo slabši. Konečno bi vender zopet odločila telesna in duševna razlika in potreba ter bi pretežnost sposobnosti provzročila zopetno neenakost imovine: prvi prevrat in delitev imetja morala bi se torej ponavljati od časa do časa znova ter znova. Res delo brez kraja in konca (Sisiphus)!

Na drugem mestu smo uže rekli, „da s časom vse pride“. In res! kedo bi verjel pred leti, da bi se na nekakov način vender tako zelo približali skupnosti imetja. Pomislimo samo na vseobčno vojaško dolžnost, na narodni pouk, na različna društva, na zavarovanje proti vsaki ujmi, na narodne svečanosti, ljudske veselice itd., to so namreč većinoma vse naprave, katere spričujejo posebno moč in zmožnost našega veka. Skupnost imetja je samo dotlej plodovita, dokler odgovarja napredku, enodušnosti in zložnosti. Kedor hoče prispodabljati moč

dveh narodov, mora ne samo jedvino duševno in telesno moč nego posebno tudi v poštev jemati veselje in nagnenost, s katero sta pripravna sodelovati za javne zvrhe.

Komunizem razdeli se dostikrat v političen, nabožno-pokorilen in ekonomičen ali gospodarstven. — V starem veku je prevladal politični komunizem, ki je prisvajal gospodarstvo z zemljo in zemljiščem izločno državi in zmatral skupnost imetja kot edini pogoj državnemu vzoru; v srednjem veku je bil nabožno-pokorilni komunizem, ki je zavrzel zasebno imetje kot dozdevno zapreko večnemu blaženstvu; v novejšem času in v kmečkih vojskah je pa nastal gospodarstveni komunizem poučavajoč, da mora biti zemeljska posest vseobčna skupnost imetja nasproti kričeči dejanski neenakosti imetka. — Tukaj o komunizmu razložene misli in namere veljajo z nekimi potrebnimi premenami tudi za pavrst komunizma to je za socializem.

Smelo smemo trditi, da morda ni bilo zemlje, kjer bi premagavala tako malo nagnenost k ravnokar omenjenim „novošegnim“ mislim in lotitvam, kakor so baš bili naši slovenski kraji. Pa kako bi tudi bilo do tega veselja in k temu naklonjenosti, ker med našim domačim ljudstvom je bil zelo vkoreninjen krščanski duh in zastarelo prepričanje o potrebi ublaženega stanovitnega samovladarstva ter se je razširilo in vtrdilo uverjenje v pravni red in mirno domače zanj prikladno življenje, katerih blagodatih je za razcvet in prospeh našemu za prevratne misli nepripravnemu narodu bilo tudi potrebno. Nezloga, nemir, vojska in druge vznemirjajoče reči so bile našemu ljudstvu gotovo neprijetne in mu neso prinesle sreče ne posvetne pa tudi ne večne. Tako je bilo — pa žal, ni več! —

Toda zmotil bi se, ako bi kedo mislil, da naš narod še vedno stoji na stari trdni podlagi in da ima še staro zanesljivo voditeljstvo. Dosti je danes voditeljev precej neizkusnih in lakomnih, katerim ni dosti skrbi za vse ono, kar bi moglo v resnici osrečiti vse vrste našega ljubljenege slovenskega naroda. Tako begajo se duhovi, otrpnjujejo

srca, vse je nezaupno in domača needinost je sedaj hira-
joča bolezen, hujša od socializma, katera mu postane
konečna smrt.

Nato sledé nekako na to se ozirajoče spodbudne
in vzorne pesnikove besede:

„Življenje je cesta čez plan, čez goré,
Zapelje ga naglo, kdor pota ne vé!
Čas voz je nemirni, nenehoma drdrá,
Ustavit' nikdar se obrnit ne dá.
Nadležni vozniki popotnih so to,
Pa trdna le vera voznik naš naj bó.“

B. Potočnik.

Sklep.

a mi presoja mo lastino po rimsko-pravnih pojmi, je pač iz naših čitanj samih razvidno; pa ako bi jo tudi po „krščanskih nazorih“ preudarjali t. j. sodili, da mi nismo neomejeni gospodarji, nego samo oskrbniki svoje imovine, ker nje namreč nismo ustvarili sami, nego jo vzprejeli samo za oskrbovanje, moramo si vendar pred-očevati neprestano, da se ne da pomisliti oseba in osebnost brez imetja kot podloge našega obstanka, kar bi vendar Stvarnik storil drugače, ako bi v blagost človeštva kak drugi vzorec spoznal za modrejši. Glad, žeja, hrana itd. je vsakemu človeškemu bitju prirojena, odnosno potrebna in zatoorej mora Stvarnik tudi hoteti, da se umiri ta potreba, v katero zvrho trebamo telesnih sredstev in to je baš naše imetje, s katerim se branimo propasti.

Dasitudi smo torej gledé na pojem o lastini privrženci rimskih načel t. j. da smo po naših mislih neomejeni gospodarji svoje imovine in uverjeni, da ona brani našo osebo razpada, vendar ne smemo po njej hrepeneti brez višjih mislij t. j. s silo in neredno, nego moramo pri svojem hrepenenju po časnem imetju vedno imeti „kvišku srca“ ter vedeti, da imovina ni naš slednji smoter, nego le sredstvo, da kot „pridni delavci Gospodovi“, pametno rabeč nam dane talente, lože in gotovo dosežemo našo

zvrho in naš namen. Bog obvaruj! Ako nas ne bi vrh pridobitve imetja navdajali še višji vzori, pali bi na tak način v žrelo nesrečnemu materijalizmu ter bi postali samo sužnji in malikovalci mamona.

Prav in spretno izraža se pesnik pojoč:

„Iz luči večne so rojeni,
Le v njenem se žari plameni,
Zató pa sveti vsak uzor
Nam gor, kjer je njegov izvor!

S. Gregorčič.

V narodnem gospodarstvu opazimo pač hitro, da so najvažnejši dogodki med seboj v tesni zvezi n. pr. poljedelstvo ne da se pomisliti brez obrtnijstva in narobe. „V božji uredbi sveta ne more si nič prekosloviti.“ Občna korist ali misel občestvenosti zabranjuje občni prepir in boj, kateri bi provzročila samopridnost med posameznimi gospodarstvi in na ta način vzporedi ta skupna stvar gospodarstva v soglasje in skladen organizem ter so ta občna gospodarstva na ta način bistvena podstava in dopolnilo posameznega gospodarstva, da se drugo brez drugega v obče ne more vzdržati ali bi se komaj moglo vzdržati na prvotnem razvitku.

Bogastvo koristi samo tistemu človeku, kateri ga razume pravo in plodovito uporabljati in v gospodarstvenem oziru je najsrečnejši samo tisti, kateri si je pridobil največ imovine na pravičen način ter jo uživa pametno in varčno (Xenophon*); blagostanje ali premožnost je neka nižja vrsta bogastva, rekli bi meja nad in pod katero se imovina od prave meje vzviša (bogastvo), odnosno zniža (uboštvo). Blagostanje (blaginja) je pogoj dušnemu in npravstvenemu napredku in razvoju človeštva dosti več, nego li bogastvo, odnosno uboštvo ter ugaja soglasje velike, srednje in male imovine človeški

*) Xenophon r. 430 + 354 pred Kr. je bil grški povestnik, vojskovo in modrijan.

družbi najbolj, ker v taki skladnosti ni nikdo tako bogat, da bi mu bilo možno druge pokupiti, in nikdo tako ubog, da bi se moral sam prodati.

Med Slovenci je sedaj še malo možno o blagostanju, manj še pa o bogastvu govoriti v rečenem smislu, ker so branili nam pravni in faktični odnošaji in pomankanje narodnega razumništva, da bi si mogli obilnejše priboriti in to in ono; morda nam bo omogočila prijaznejša bližnja bodočnost, da dosegnemo, kar smo zamudili!

Spodbuda:

„Ne plaši se znoja, ne straši se boja,
Saj moško dejanje krepuje moža;
Na delo tedaj, ker resnobni so dnovi,
A delo in trud ti nebó blagoslovi!“

S. Gregorčič.

Ko čitamo knjige svetovne znamenitosti, utrujeni si oddahnemo in premišljamo na kaki stopinji omike in človečnosti smo Slovenci v primeri z velikim in zelo omikanim narodom. Groza nas spreleti in se le čudimo, kako je možno, da naši predniki prebivši toliko nesreč v strahotnem svetovnem hrumu ter bivši brez branilne moči, niso uže povsem izginili s površine. Toda mi nočemo predirati skelečih ran, nego hočemo jih raje s svežo vodo izpirati in nas vse osrčiti ter reči, da še nismo nikako propali in v enomer in pogumno kričati zvonkim glasom: „Malo nas je, a smo junaki.“ Smé se namreč svobodno in smelo trditi, da vrl, nabožen in pravstven narod dotlej ni padel v brezdno ter nehal bivati, dokler si je ohranil te-le največje dobrôte svojega obstanka. Previdnost božja je namreč podelila vsakemu narodu nekaj posebnega, kar drugemu manjka in to imenujemo narodni značaj, narodno mišljenje in narodno obliko in baš to je ono, kar ga vzdržuje in razlikuje od drugih narodov, to je narodnost, ki je prvi pogoj človečnosti, omiki in napredku. (J. Staré. Obč. zgod. V. str. 340).

In ko si ohranimo Slovenci te največje dobrote,
smemo navdušeno in ponosno vzklikniti s slavnim
pesnikom :

„Tu narod biva še krepák,
Tu narod biva poštenjak,
Ki svét ga še okužil ni,
Ki čas ga omehkužil ni.“

S. Gregorčič.

Potem smeli bomo pa tudi radostno izreči slavlje-
nega pesnika besede :

Proletje evo nam se javlja,
Nebo se čisti, zemlja prenavlja,
Narod se jači, krepko ozdravlja.

P. Preradović.

VSEBINA:

	Stran
Uvod	5
I. Tmeljni pojmi	7
II. O gospodarstvu in njegovih vrstah	11
III. Gizda in varčnost	17
IV. O važnosti, delbi in združbi dela z ozirom na narodno (občno) gospodarstvo	24
V. O narodno-gospodarskem pomenu osebne odvisnosti in prostosti	34
VI. O potrošku imetja	41
VII. Bogastvo in uboštvo	46
VIII. Odurnost lenobe	51
IX. Ovržba komunizma	55
Sklep	60

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJI (17U: (17UNICA

00000462112

